

CIRKUSZI AKROBATIKA

Alaputatási és szakmódszertani periodika

Egy amerikai vállalkozó.

(Barnum életéből)

I[1]

(E közlemények tárgya és főszemélye. Barnum gyermek-s ifjú kora. Első üzletei)

Ki ne hallotta volna hírét a híres Barnumnak, a vállalkozó amerikaiak legvállalkozóbbikának, a nagy pénzcsinálónak, a ritkaságok, csodateremtések, közben-közben a Lind-Jennyk mutogatójának, a humbugok nagymesterének! Persze a vállalkozás, főleg Amerikában, nem jár egy kis humbug-, magyarosan szólva: világcsalás nélkül. Mert a vállalkozás, hogy kifizesse magát, miután biz a jó bor sem kél el mindig czégér nélkül, annál kevésbé pedig a selejtesebb drága áron, vagy a kitűnő is, de ha sokba került, még nagy nyereséggel, — a vállalkozás, mondom, zajjal, láрмаütéssel jár; a zaj szélt csap; a szél fölveri a port, s hogy aztán a porból az emberek szemébe is megy: ki csodálkoznék azon? — Ez a „por az emberek szemébe” — ez a humbug jelszava. De a humbugban mindig kell valami igaznak, valami reálisnak lenni, különben hamar nevetségessé válik s az is felsül vele, a ki csinálta. Jóra való vállalkozó tiszta hazugságból nem csinál humbugot. Az ő mestersége csak az: hogy jól el tudja árulni a portékáját, kifelé fordítsa a szebbik, ragyogóbbik felét, eltakarja gyöngye selejtes oldalát, s nagy lármát üssön vele, hogy ilyen portéka még nem volt soha, ilyen olcsóság pláne csodás, hihetetlen, — „noch nie dagewesen!” De hiszen ezt a mesterséget már nemcsak Amerikában értik, hanem érti nálunk is minden utolsó szatócs, vagy legalább gyakorolja. Csakhogy legjobban s leg-nagyobban Amerikában, mely a humbugnak eredeti termőföldre, s ott is annak, mondom, legnagyobb mestere eddigelő Barnum.

Barnum még él, de visszavonult már a vállalkozás és üzlet teréről s nagy keresményéből félretett csinos vagyonkáján él, családjával. Élete tapasztalásait, üzleteit, vállalkozásait, humbugjait, szóval „emlékiratait” egy nagy vastag könyvben leírta s „Küzdelmek és diadalok” kissé nagyralátó cím alatt közre is bocsátotta. Ez a cím, s ez az egész könyv máza is, egy kissé humbug persze. Egy az, mert óriási kelendősegre van számítva (a mit bizonyosan el is ért!); más meg az, mert célja, mint az emlékiratoknak általában vagy legalább nagy részben, — még a Rousseau hires (s teljesen őszintéknek ígérkező) vallomásait sem véve ki, — hogy írójuk életét, tetteit, indokait, olykor kétes becsű és erkölcsiségű üzelveit, szép színben tüntessék föl a világ előtt, takarják, mentegessék hibáit, sőt bűneit is, s egy — talán nem a legtisztább életre — a jó szándék enyhe fátyolát vessék.

Barnum könyvén is nem egy vonásban megérzik ez a humbug-szag. Nem tudjuk, mit hallgatott el, vagy ferdített s másított, a tényekből. De azt látjuk minden lapon, hogy üzelveinek, bár egyik nyiltan bevallott célját (a meggazdagodást!) mégis csak másodrendűnek, szinte, mellékesnek akarja föltüntetni, s főczélul a t. cz. publikumnak való szolgálást s nemes gyönyörűség szerzését állítja az előtérbe; holott világos, hogy mint minden okos üzletbernél, úgy nála is ez csak közbülső cél, amely amannak, a meggazdagodásnak eszközül, és pedig kétségkívül a legjobban választott eszközül, szolgál. Még föltünőbb Barnum nyilván való kaczerkodása a vallásossággal s puritán erkölcsiséggel, mely (állítólag!) a haszonért sem tenné (a világért sem!) hogy a publikumot, tudva, rossz, vagy „nem valódi” portékával csalja meg, — vagy hogy a mulatni szerető publikumnak erkölcstelen, vagy csak kétes erkölcsű és sikamlós gyönyört nyújtson. O templomba jár, imádkozik, sőt prédikál s erkölcsi felolvasásokat tart, — és mindezt nem üzletből, nem farizeuskodásból, oh a világért sem, hanem velő született vagy neveltetéséből ráragadt tiszta vallásos buzgóságból!! O szindarabokat ad, magánjeleneteket rendez, kötél táncczosokat és egyéb komédiásokat léptet föl: de mindezt a legszigorúbb erkölcsiség határain belül; drámai szinpadán csupa erkölcsi irányú drámáknak van helyök s énekesei, buffói és komédiásai mind csupa tiszta erkölcsi dalokat zengenek s ártatlan mozdulatokat tesznek ! Higyje a ki akarja, s

legyen meggyőződve vallásos-erkölcsi szigorától — a ki tud!

Kevésbé merünk kételkedni annak a szép színezetnek a valóságán, melyben saját családi életét föl tünteti. Hogy nejről elragadtatással szól, s őt mint az asszonyok legtisztábbikát, legnemesebbikét, legjobbিকát, legáldozatkészebbikét emlegeti, — hogy saját ragaszkodását övéihez, bizonyos őszinte egyszerűséggel, s legalább látszólagos affectatio nélkül, mutatja: ha egy kissé erőnkre esik is, szívesen elhiszszük. Részünkről hiszünk a szeretet s a családi érzelmek mindenhatóságában. Hiszszük, hogy a társadalom bármely osztályában, a komédiások, a kötélánczosok, a sátoros cigányok, sőt a rablógyilkos zsványok közt is lehet szép családi élet, önfeláldozó szeretet, magas női erény s kifogástalan apai, anyai, hitvesi hűség és erkölcs. Miért tagadnók meg ezt, adatunk nem levén az ellenkezőre, a humbugok mesterétől Barnumtól is? Nem, elhiszszük neki; s még ha túlzás van is benne, mogbocsátjuk: hogy nejről annyi szeretettel szól, hogy apja és anyja gyöngéit, melyek miatt ő gyermekkorába a fillértelen árvául maradt, minden szemrehányás nélkül, mentőlog enyhíti. Ha egyebet nem, annyit mindenesetre bizonyít ez, hogy a jó és szép családi élet, a szülők s hitves iránti tekintet, oly erény, melylyel, még ha nem bír is az ember, birni óhajt a világ előtt s dicsekedni szeret.

Annyi bizonyos, hogy Barnum élete, így a mint általa meg van írva, akár igaz, akár (részben legalább) szépitve legyen, nagyon tanulságos. Az élénk, föltaláló szellemnek, a folytonos megfeszített munkásságnak, az akadályoktól vissza nem riadó tetterőnek, a balfordulatok által meg nem lankasztható kitartásnak diadalait, a sors árján, a hajóként, majd magasra ragadott, majd mélybe sűjtött életnek, végre is a változatlanul kitűzött s teljes erővel megtartott irányban révbejutását, a következetes élet jutalmát: im ezeket mutatja föl a Barnum élete.

A milyen komoly tanulsága: oly mulatságosak részletei. Nem kérdezve: mi és hogy igaz? — mint regényt a legnagyobb érdekléssel, olykor élvezettel is olvashatjuk. Nagy írói tehetség pedig épen nincs benne; mindamellett, a mint mondani szokás, jól olvastatja magát, s egyes fejezetei, — adomákkal és élettapasztalatokkal fűszerezve, — igazán érdemesok is az olvasásra. Van benne szalma is elég, de a szem sem hiányzik.

E nagy könyvből, mely nem kevesebb mint nyolezszáz lapra terjed a legnagyobb 8-adrét alakban s számos képpel is van élénkítve, akarunk olvasóinkkal nemieket közölni. Futólagos kivonatot csak, itt-ott mulatva az érdekes részleteken, de úgy mégis, hogy az ember egész élettörténete, vázlatiban előttük álljon, sikerült és nem sikerült kísérleteivel, bukott és diadalmas küzdelmeivel.

*

Barnum Phineás Taylor Észak-Amerikában, az Unió Connecticut államában, Béthel nevű kis városban született 1810. július 5-kén. Apja egy a függetlenségi hárcban részt vett százados fia volt, mesterségére nézve szabó, de egyúttal haszonbérli s kereskedő is és fiát parasztfiúnak nevelte, a ki teheneket hajtott ki a mezőre, gyomlált s az ekaszarvéit tartotta. De megengedte neki, hogy saját kezére apró üzleteket csináljon; s a hat éves kora óta iskolába járó fiú, üres óráiban nem egy tizeentes pénzdarabot szerzett avval, hogy a szántólovat vezette vagy hátról hajtotta, kis keresményén krumpliezukrot vásárolt s azt nyereséggel az iskolás fiuknak eladta, vásárok s búcsúk alkalmával süteményeket és cseresznye szeszt árult; úgy, hogy tizenkét éves korában egy borjúja és egy birkája volt, bár keresményéből maga látta el ruházattal magát.

Tizenkét éves korában utazott először a fővárosba és pedig apja egy ismerősével, ki oda vágómarhát hajtván, egy ügyes fiút keresett, ki neki hajtási szolgálatot teljesítsen. A kis Barnum készséggel vállalkozott erre. De a fővárosban több módja volt túladni pénzén, mint szerezni valamelyest, s nemcsak hajtsárdiját, hanem anyja egy tallér uti-ajándékát is, ezukor-csemegékre, játékszerekre s más haszontalanságokra költötte el, és szegényebben ért haza mint elment volt. Jellemének, a pénzszerzésbeli ügyesség után második jellemvonása: a bőven élni s könnyen költeni szeretés is korán mutatkozott már benne.

Apja kereskedőnek szánta, látván az adás-vevésben s a pénzforgatásban való ügyességét; s hogy maga oldala

mellett képezhesse azzá, magának is kedve levén a kereskedői üzérkedésre, boltot bérelt s abban vegyes kereskedést nyitott, fehérnemű-, divat-, fűszer- és vas-árucikkokkal s fiát első (és utolsó) legénynek tette az üzletbe. Mint inas söpörte a boltot; mint legény árult a vevőknek; s mint az üzlet meghatalmazottja bevásárlásokat tett, melyek néha jól sikerültek. Korán megtanulta „árulni a portékáját” — s szemeskedni, hogy meg ne csalják. Gabonát, tojást. s más terményeket is szedett s a zsibáru-üzletet sem vetette meg, mely faluhelyt néha csak oly jövedelmező, mint nagy városokban

Gyerniekkorából élénken emeli ki vallásos neveltetését, szorgalmát s kedvét a templom és vasárnapi iskola látogatásában, gyakorlatait a biblia-iskolában, hol egyes fölödött vagy kihúzott bibliai versek fölött elmédkedést kelle írni s csinosan ír le egy ily magakészítette elmédkedést az „egy szükséges dologról,”- mely ha úgy volt, a mint leírja, a 13 — 14 éves fiu elmésségének és helyes fölfogásainak egyaránt dicséretére szolgál. Érdekesen beszéli el, hogy vittek először kemen-ezét s fűtöttek a télen csikorgó hideg templomban, a község öregeinek borzasztó megbotránkozására kik abban ép oly istentelen szontségtörést láttak, mint a debreczeni öregek az orgona bevitelében, mely nekik a sátán hangszere, mint amazoknak a kemeneze a Baál oltára.

Tizenötéves korában, hamar egymásután, halt el anyai nagyanyja, egy vallásos és erényes asszony s apja, kiről így ír: „Atyám a maga korához és köréhez képest, nagy vállalkozási szelemmel bírt. Szállodát tartott s azt ügyesen vezette; fuvaros lovai voltak s azokkal néha jó pénzt keresett; a mellett földeket haszonbérelt, melyekbe néhányszor bele bukott s kereskedése is volt. Egy kis szerencsével gazdag ember lehetett volna; de nem volt szerencséje. S mikor meghalt, kitűnt, hogy a mit hátrahagyott, sem volt az övé: hanem hitelezőie, kik a csődtömegeből csak 50 perczentet kaptak.” Fiának is volt az üzletben néhány tallérja; de az erről szóló írást a törvényszék nem ismorte el érvényesnek, mert nem teljeskoru gyermeknek vagyona nem lehet, minden a szülőié— s így a hitelezőie. A fiatal Barnum kénytelen volt a czipőt, melyet apja temetésén viselt, hitelbe vásárolni; s így semmi nélkül és a szó teljes értelmében mezítláb lépett ki az életbe. Apja kereskedése megszűnvén, vagyis adósságai kifizetése után előbbi üzlettársára szállván át, a fiu másutt keresett alkalmazást. El kellé hagynia szülő városát s a szomszéd kis városban hat dollár hetibér és ellátás mellett egy kereskedésbe lépett. Ügyessége és életrevalósága által megnyerte princípálisai kedvezését. Egyszer furcsa, de jó üzletet csinált nekik. Egy csomó elhasznált bádogot és üveget vett meg olcsón; s nagy sorsjátékot csinált, melyben a főnyeremény: 25 tallér áru tetszés szerint választandó cikk volt a boltból, aztán ötven nyeremény öt-öt, — száz nyeremény egy-egy tallér áru, — a boltból szabadon választandó, végre néhány száz kisebb nyeremény, „bádog- és üveg-árukból.” A sorsjegyek elklttek és Barnum nemcsak a kétes becsú vásáron szerencsésen tul adott, hanem a boltbeli cikkekéből is jó vásárt csinált egyszerre. Ez volt első nagyobb mérvű „kombinativ-spekulációja.”

Az embereket fölültetni s megjátszani is mindig nagy kedve volt s erre kora ifjúságából egy pár ügyes esetet beszél el. A többi közt egy alkalmatlan hitelbe-vásárlótól, a hősiségével dicsekvő Bevans majortól hogy szabadította meg a boltot, párbajt rendezvén számáira, melyben fojtásra töltött pisztolyokkal mentek ki, de az ellenfél a vak töltés által találva tettette magát és összerogyott, míg a hős őrnagy, hogy az üldözés elől meneküljön, megugrott s egy fél évig nem mutatta magát a városban, természetesen a boltban sem.

II. [2]

(Maga kezére. Barnum első szerelme s kora házassága. Szárnypróbálgatásai az üzleti pályán: boltos, korcsmáros s üzér. A kiállítás eszméje.)

Az alárendelt boltos legényi állás nem elégítette ki a fiatal vállalkozót. Égett a vágytól, hogy maga kezére kezdhesen valamit. Az önállóság vágyán kívül valami egyéb is sürgette: a szerelem.

Az említett szomszéd városban (Grassy-Plains-ben) laktában, gazdái engedelmével minden szombat este haza

ment anyjához, ki apja vendéglő üzletét még mindig tartotta; a vasárnapot honn töltötte s hétfőn hajnallal az üzletbe visszatért. A rövid utat néha gyalog, néha gazdái lován tette meg. Egy alkalommal szülővárosából egy fiatal leány, Hallett Chairy (Charitas), ugyanazon városban volt, valami bevásárlások végett (magának is mint szabó- és varrónőnek üzletkéje levén) s elesteledett. Szombat volt; s az ismerős kereskedő, kinél Chairy szállva vala, tudva, hogy a fiatal Barnum az este szintén haza menendő, felszólította ezt, hogy legyen a leánykának uti társa s oltalmazó lovagja. Barnum a leányt udvariasan maga mögé ültette a nyeregbe s megmondta neki, hogy kapaszkodjék belé s ne féljen semmitől. Bár egy városból valók, nem ismerték egymást azelőtt, de ez esteli lovaglás közel hozta őket egymáshoz s Barnum formaliter beleszeretett a csinos, eleven, bár szemérmes leánykába. Azutáni vasárnapjainak célja nemcsak anyja látogatása volt, hanem a templom is, hol rendszeren megláthatta Chairyt, kibe hétről hétre szerelmesebb lett. Nyilatkozni azonban, függő állása s bizonytalan keresete miatt, tizennyolcz éves korával járó nagy bátorsága daczára, sem mert. Hanem föltette magában, hogy mielőbb függetlenállást szerzés önálló megélhetést biztosít magának.

Miután átmenetül még egy atyai nagybátyja (s gyámja) fűszeres és vegyes kereskedésében üzlet vezető volt Brooklynban s ugyanannak newyorki nagyobb üzletével is megismerkedett, egyszerre csak fölmondta a szolgálatot és egy kis korcsmát nyitott maga kezére, melyet csakhamar nyereséggel ismét eladott s hasonló, de nagyobb üzletbe társul ment New-Yorkba, a fővárosba. Daczára, hogy társ volt, alárendeltnek érezte helyzetét s ismét föl hagyott vele s haza ment Bethelbe, hol gyümölcs-és csemege-kereskedést nyitott, mely szerencsés időpontban nyilván meg, egyszerre szép hasznot hajtott s csinos virágzásra emelkedett. Rövid idő alatt meglehetősen pénzeszkét csinált össze s gondolkozott, mibe ölhetné leggyümölcsözőbben. Nagyapja, kinek különös kedvence volt, azt tanácsolta neki. nyisson sorsjegy-irodát s kereskedjék papírokkal.

„Akkorban — írja Barnum — a sorsjátékot még nem tekintették erkölcstelen üzletnek. Tisztességes emberek kereskedtek sorsjegyekkel, sőt templomok s más erkölcsi jótékonyági intézetek számára is rendeztek sorsjátékokat, a nélkül hogy valakinek eszébe jutott volna, azt istentelenségnek bélyegezni. (Ma is üzük, csak hogy tisztességesebb nevek alatt.)" Egyszóval: bizományi engedélyt szerzett magának a az új üzlet, mely mellett a másikkal sem hagyott föl, eleinte csinos hasznot is hajtott Phineasunknak. Rendre divat- s egyéb cikkekre is kiterjesztette üzletét s mindenben egyenlő ügyességgel forgolódott. Ügyességeink szerencséje is megfelelt s még nem töltötte be tizenkilence évét, mikor a kis Chairy kezét megkérni bátorzkodott. Az ismeretséget már előbb, ugyanegy városban lakván, szorosbra kötötte, lassanként a vallomásig is elvitte, mely nem fogadtatott rosszul. Ugy látszik, a mily ügyes, oly csinos gyerek is volt, ámbár szépségének tetemesen ártott, hogy tizenhat éves korában a himlő nagyon megcsúfolta. De arcját szépségének hiányát udvariassága pótolta. Nyáron át zöldbe rándulásokat, télen szánkázásokat rendezett, egyedül kedvese kedvéért, ki ilyenkor örömmel s büszkén érezte királyné-voltát. Egyszóval udvarlása kedvező fogadtatásra talált s a tizenhat éves Chairy kezét nem tagadták meg, sem a szülők helyettesei, mert Chairy árva volt, sem ő maga, a tizenkilenc éves kérőtől,— ki daczára völegényi türelmetlenségének, mielőtt az oltárhoz lépne, még egy üzleti utat tett Philadelphiába, hogy ott a sorsjegyüzlettel alaposabban megismerkedjék s magának ez ágban új összeköttetéseket szerezzen. Visszatérve is oly szorgalommal és figyelemmel folytatta üzletét, mintha semmi különös nem volna történendő. Házasságukat előre nem is ütötték dobra s azt végre hajtani el is mentek hazulról, New-Yorkba, hol egy skót eredetű pap, (kinek történetesen nem kisebb neve volt, mint Mac Auley) adta őket össze 1829. november 8-kán. „A korai házasságoknak — jegyzi meg Barnum e helyütt, — általában véve nem vagyok barátja. Férfi és nő, mikor ily fontos lépést tesz, jó, ha kissé érettebb eszű már; s korai házasságok már sok nyomor és szerencsétlenség okozói voltak. De bár kevéssel voltam több tizenkilenc évesnél, mikor megházasodtam, mindig azóta s ma is úgy vagyok meggyőződve, hogy ha még húsz évig vártam volna, még sem találtam volna oly nőt, ki úgy talált volna egyéniségem- s jellememhez, s ki minden tekintetben, mint nő és anya, oly derék és tiszteletre méltó lett volna, mint a feleségem!"

Üzlete, új családi élete, bármennyire igénybe vették is, mert szokása volt egész lélekkel tenni mindent a mibe fogott, mégis engedtek neki időt nemcsak arra, hogy mindenféle bohóságokat kövessen el, együgyű, vagy dicsekvő embereket megjátszon, a mibe úgy látszik, mindig különös kedve telt, — hanem maradt ideje arra is, hogy politikai cikkekét írjon a danbury-i hetilapba, s midőn éles tollal irt cikkeit az nem merte vagy nem akarta kiadni, fogta magát s maga kezdett újságot adni ki: „A szabadság hírnöke" czim alatt. De újsága, bár

nagyon jól ment, szabad szókimondása által egy pár költséges sajtó- s rágalmi pörbe bonyolította. Utoljára be is zárták két hónapra, mert egy papot uzsoráskodással „rágalmazott," noha a tényt a tanúvallomások igazolták. Büntetését kiállva, a nép egész diadalmenetet rendezett számára, de ő már megelégette a dicsőséget s újságán, persze jó nyereséggel, túladott.

Hanem a pénz a mily könnyen jött neki, oly könnyen is ment el tőle. Üzletében is veszteségeket szenvedett. Hitelbe vásárlói, kivált vidéki sorsjegy-eladói s bizományosai tetemes összegekig megcsalták; úgy hogy egy darabig oly virágzó üzlete egyszerre megcsökkent s az élet gondjai kezdték környékezni. A kik neki voltak adósok, nem fizettek, s a kik neki hiteleztek, kielégítést követeltek. Eladta üzletét, pénzzé tette mindenét s kielégítette őket. Maga pedig, feleséges ember létére, ismét valami alkalmazás után nézett. De minden erőfeszítései mellett sem sikerült egyhamar valami helyet találnia magának, s midőn a telet (1834—5 közt) nem csekély nélkülözések közt húzta ki, 1835 tavaszán váratlanul egyik volt bizományosa beszámolván száz tallér készpénzhez jutott s azzal, jobb hiányában, magán-ebédlőházat nyitott, New-Yorkban, hová még a tél elején vonult volt. Üzlete jól ment s dolgát ismét annyira fölvitte, hogy egy virágzó fűszerkereskedésbe társul léphetett be.

Íme, ilyenek voltak Barnum előzményei s első — elég tarka és változatos — kísérletei az üzletvilágban, melynek egykor egyik nagyhatalmasságává volt leendő.

De kísérletei s szárnypróbálgatásai közt régen kezdte érezni már, hogy tulajdonképi helyét az üzletvilágban nem találta még meg. Tehetségét eddig is bebizonyította: pénzt szerezni s tul adni rajta; de hivatását, melyre teremtve volt, keresnie kellé még. Erezte a hiányt, melynek betöltésére öntudatlanul működött, de nem is sejtette: hol van s miben áll az. Nem vette észre, mire készül: *az emberi természet kielégithetlen szomjának a mulatság és időtöltés után*, kielégítésére; s hogy ezen a téren fog két világrészben egetverő zajt ütni, gazdagságokat halmozni rakásra, mihelyt mint látványságok kiállítója fog a világ elébe lépni. Nem sejtette még; nem is kereste ez állást vagy üzletágot, esetleg nyúlt hozzá egyszer s maga is elbámult a sikeren, mely kísérte.

„A kiállítási üzletnek — írja könyvében egy helyütt — minden képzelhető módozatai és rangfokozatai vannak, a majom-mutogatástól föl a zene- és drámai művészet legmagasb tárgyaiig, melyek egész mivelt nemzeteket ragadnak lelkesedésbe s a lángeszű művésznek oly hirt és dicsőséget szereznek, melyet királyok irigyelhetnek. E művészettel üzleteket lehet csinálni, a legmagasbtól a legaljasbig váltakozó multságok üzleteit. Ez is olyan mint más üzlet. A régi „kereskedés" nevezet, mely alatt olcsón bevásárlást s nyereséggel való eladást értünk, épen úgy alkalmazható erre, minden fokozataiban, mint az utczasarki szatócsbolttól kezdve Stewartnak egész piacsort elfoglaló óriási árucarnokáig minden kereskedői üzletre. Kereskedő világban élünk; s férfiak, nők, gyermekek, szegények, gazdagok, mivelték és miveletlenek, — csupa komolysággal nem élhetvén, — multságot és időtöltést is keresnek egyik élet-czikkül, e nagy vásárban. S az, a ki e közszükségnek megfelelni képes, oly üzletet folytat, melynek alapját a teremtő vetette meg emberi természetünkben. Ha helyesen fogja föl s méltóan tölti be hivatását, ha multságot szerez a nélkül, hogy a bünt terjesztené s táplálná egyszersmind, nem félhet attól, hogy hiában élt."

„Dicsekedhetem-e — folytatja — hogy az emberiségnek multságot szerző s jelesen kiállítói pályámon mindig a kellő méltósággal jártam el, másokra bízom megítélni; néha elég gyöngé voltam, hinni azt magam felől. De hogy egészben véve azon igyekeztem, hogy a multságot ártatlanná tegyem, s hogy nagy mérvben sikerült nyilvános kiállításaimat némely bűnös visszaélésektől, melyek az ilynemű időtöltésekben a nagy publikum szája izére nagyon is el voltak áradva, tisztán tartani s az üzlet e neméhez a jobb véleményben hozzá tapadt gyalázatot róla lemosni: e részben ezerek meg ezerek tanuságtételére bátran hivatkozhatom."

„Nem akarom hibátlannak tüntetni föl magamat mindig elég erős egészen felül emelkedni azon kétes becsű modoron, mely mint minden üzlettel s mesterséggel, úgy a kiállítással is együtt jár. Ha akkor, midőn 1831-ben először nyitottam saját nevem alatt egy kis üzletet Bethelben, kihirdettem, hogy én 25 pcttel olcsóbban adok mindent mint más, ezzel csak a legközönségesebb kalmárfogást gyakoroltam, melynek senki sem hitt

komolyan s melyet azért senki sem is tarthatott bűnnek. Pedig ennél komolyabb bünt kiállításai üzleteimben sem követtem el, előre tudva s akarva legalább. A legkevésbé tisztességes üzletem e nemben épen a legelső volt; de azt nem magam terveztem, abba csak úgy esetleg kaptam bele s lettem részes, mikor a közönség előtt már mások által fölszínre hozva, jóformán ismeretes volt. Valódiságában akkor magam sem kételkedtem, — sőt az még ma sincs egészen eldöntve. Értem a „Joice Heth” kiállítását, mely először hozott a közönséggel, mint kiállítót, érintkezésbe.”

De Barnum ez önvallomásai után, a Joice-Heth-ügyről s egyebekről külön cikkben kell szólnunk.

III. [3]

(Joice Heth, a Washington György dajkája. Utazó társaságok és czirkusz-vállalatok. Az „amerikai múzeum”)

1835 nyarán egy csodálatos ritkaság vonta magára Amerika nagyobb városainak, s köztök Philadelphiának figyelmét. Egy „Joice Heth” nevű néger nőt mutogattak, ki csaknem múmiává aszva, magával jó tehetetlen helyzetben, rendkívül öregnek látszott s nem kevesebb mint 160 évesnek állított mutogatói által, kik — s ez az érdekesebbje — okleveleket, jelesen egy vételi szerződést is mutattak föl, mely szerint e nőt, mint negyvenöt éves rabszolganőt egykor Washington György szülői vásárolták meg, még György fiuk születése előtt s a háznál volt, mikor ez született s dajkája lón a kis gyerekek, ki hazájának, a világ legelső államának, felszabadítójává volt leendő, — valamint más irott bizonylatokat a tanúvallomásokat, melyek a mutogatót aggnőnek a Washington György egykori dajkájával való azonosságát akarták bizonyítani.

E ritkaság tulajdonosa, bizonyos Lindlay ur, ki azt Philadelphiában is kiállította, megunta az üzletet, melyre valónak nem érezte magát s el akarta azt adni. Egy barátja, Batram ur, ki előbb szintén részes volt az üzletben, de attól már előbb elállott volt, most a tulajdonos nevében Barnumot kínálta meg vele, ki a new-yorki hírlapokból is ismervén már a dolgot s az általános hitet a ritkaság „valódiságában” — haladéktalanul Philadelphiába utazott annak megtekintésére. Az üzlet megtetszett neki s megvásárolta a ritkaságot. Mert ritkaság volt mindenesetre, ha mindjárt az, hogy valóban a Washington György dajkája, csak énekesbbé tételére kigondolt mese volt is. Barnum egyébiránt, legalább állítása szerint hitt a valódiságában, s jó hiszemmel kezdte vele kiállítói pályáját s csődített mindenütt temérdek népet nézésére. Az aggnő összezsugorodott fekvő helyzetében mozdulni alig tudott s hosszú, felkunkorodott körmökkel ékesített kezeit alig bírta emelni; de nyelvét bírta még s a maga meséjére elég jól be is volt tanítva és meglehetősen élénkséggel tudott beszélni a „kedves kis George”-ról, kinek születésénél is jelenvoltnak vallá magát.

Az ezer tallér, melyen Barnum a ritkaságot megvásárolta, — felét mindene eladásából teremtvén ki, másik felét kölcsön vevé föl, — jól kifizette magát New-Yorkban, Bostonban, Philadelphiában, Albanyban, s bár Joice Heth néhány hónap múlva meghalt (s felbonczoltatván, az orvosok véleménye szerint jóval fiatalabb volt, mint a mennyinek mondatott vala!) — Barnum nem volt oka megbánni a vásárt, sem azt, hogy a „kiállítói” pályára lépett. Ugy érezte: most találta meg valódi hivatását nem is akart attól az első sikerült kísérlet után visszalépni.

Most hát hogy testi eróművészszel (gymnasta és acrobata), bizonyos signor Antoniával szerződött, kinek a hangzatosb „Signor Vivalla” nevet adta s először is a fővárosba utazott vele, hol egyik színházban tele házakat s a színházbérlőnek is, magának is nagy jövedelmeket csinált előadásaival. Az újdonság ingere elmúlván, Philadelphiába mentek, hol azzal csődítették be a publikumot, hogy egy másik akrobatát is megfogadott s a kettővel versenyelőadásokat rendezett.

A következő évben (1836) egy egész ezirkusz-társasággal, bizonyos Turner Áronéval szerződött s utazgatott,

de magának csak bizonyos osztalékot köthetett: azt azért nemsokára, egypár ezer tallér megtakarítással elhagyta a maga szervezett vándortársaságot, melybe régi ismerődét Signor Vivallát is fölvette, néger énekeseket bérelt, tudományos és művészeti, olykor vallásos felolvasásokat is tartott, egyszóval minden igényeknek igyekezett tarka előadásaival megfelelni. Utazási kalandjait, olykori felsüléseit s a föltalálásokat, melyekkel magát azokból többnyire szerencsésen kivágta, sok volna elbeszélni. Egyszer néger énekes, bizonyos Sanford, az előadás előtt egy órával öszzesevezett vele s oda hagyta; és ő, hogy publikumát cserbe ne hagyja, saját képét mázolta feketére s ugy énekelte el a programban megígért néger dalokat.

Hanem a kóbor társaságokkal való országitást csakhamar megunta s valami állandóbb üzletiről kezdett gondolkodni, de csakugyan a kiállítási téren. Kihirdette, hogy társat keres, kinek valami ide vágó jó eszméje van, mihez ő pénzt adna. Csakúgy özönlöttek a különbnél különb ajánlatok, a millió-csinálók, de merő humbug volt mind, használható és „reális” egy sem volt közöttük. A többi közt hamis pénzverési ajánlatot is kapott s több rendbeli csodaszer készítésben evaló részvétellel kínálták meg. Egyelőre hát még a vándortársaságnál kellett maradnia, do annak tagjai is megcsalták, cserben hagyták, megszöktek, pénzzavarokba bonyolították, egy izben még az adósok börtönét is meg kellett ülnie, ugy hogy egészen elment a kedve ettől az üzlettől. Családját sem hurczolhatta mindig magával s bajos volt kétfele élni és költekezni. Visszatért hát New-Yorkba s könyv-bizományosságba kezdett, míg valami jobb szerencse kínálkoznék.

A jobb szerencse ezuttal nem is sokáig váratott magára.

Bizonyos Scudder egy nagy halom természeti és egyéb ritkaságot szedett össze, melyek együtt az „amerikai múzeum” nem kevésbé követelő czim alatti nagy gyűjteményes kiállítást képeztek. Scudder meghalván, múzeumi leányaira maradt, kik azt eladóvá tették. Tizenötezer tallért kértek érte, bár apjoknak legalább ötvenezerbe került míg a valóban gazdag és becses gyűjteményt öszzeszedhette. Barnum azonnal elhatározta magában, hogy megvásárolja a muzeumot, ámbár egy garasa sem volt.

— „Mivel akarod hát megvenni ?” — kérdé egy barátja.

— „Vakmerőséggel — felelé — miután pénzem nincs.”

Az épület, melyben a múzeum el volthelyezve Olmsted Francis uré, egy az üzlettől visszavonult vagyonos kereskedőé volt. Ehhez fordult Barnum s azt a meglepő ajánlatot tette neki, hogy kölcsönözze a maga nevét a múzeum megvételéhez, és lépjenek szerződésre s cseréljenek ki kölcsönös biztosíték leveleket, melyek szerint Barnum, ha csak egy fizetési határnapot is elmulaszt, minden jogát veszítse el a múzeumhoz, addigi befizetéseivel együtt, ellenben, ha pontos fizető lesz, a múzeum az a tulajdonába menjen át s nevére irassék. A mellett a mostani helyiséget, sőt annál is többet, tíz évre kibérel Olmstedtől évi 3000 tallér fizetés mellett. Olmsted, miután Barnum után többeknél tudakozódott s kedvező információkat nyert, bele egyezett s most még csak a tulajdonosokkal kellett megalkudni. Már majdnem megvolt az alku 12,000 tallérban, mikor egy félelmes vetélytárs jelentkezett s elrontotta az egész üzletet. Egy részvényes társaság birtokában levő hasonló múzeum (a Peale-féle) igazgatósága, csakhogy a veszélyes versenytől szabaduljon, 15,000 tallért minden alku nélkül megígért s szerződést is kötött rá és elkapta az üzletet a Barnum orra elől. Az első rátát karácsonra kellett lefizetnie, mit ha nem tenne, foglalója odavész s felbomlik a szerződés. Barnum most mindent elkövetett, hogy a vevők a kiszabott határidőre a fizetést ne teljesíthessék. Egyszerre hírlapi hadjáratot kezdett a Peale-múzeum igazgatósága ellen s azt mindenféle alapos és alaptalan vádakkal egészen befeketítette a közvélemény előtt. Megtudta, hogy a Peale-féle múzeum egy csomó szédelő által abban a reményben, hogy részvényeiket" rá köthetik a világra, minden pénzalap nélkül vásároltatott meg s a részvények most bocsáttattak ki. Ő e szédelőgök üzelmait leleplezte a világ előtt (bár maga sem igen volt jobb, egy garas nélkül a zsebében) s oly lármát csapott egy néhány lapban, annyira elnépszerűsítette a múzeum-részvényeket, hogy senki sem mert belőlük vásárolni, s a ki már vásárolt is, sietett inkább csekély veszteséggel túladni rajtok. A fizetés napja közeledett, de előre volt látható, hogy a vállalkozók nem lesznek fizetőképesek. Barnum tehát kéz alatt ismét megújította ajánlatát a tulajdonosoknak azon esetre, ha a múzeum rajtok marad. A Peale-igazgatók megijedvén a rossz fordulattól felkeresték Barnumot meg kínálták őt az egyesítendő két múzeum

igazgatóságával, ha többé nem ír ellenök. De Barnumnak már rendben volt a szénája, s hogy port hintsen a szemökbe, látszólag elfogadta ajánlatukat. Azonban a karácson a küszöbön volt, s a vállalkozók, megnyugtatta magukat, hogy Barnumot eltették láb alól, gond nélkül elmulasztották a fizetési határidőt. De Barnum pontos volt. Megjelent a tulajdonosoknál s letette az első részletet, a mit Olmsted előlegezett neki. S mindjárt másnap azzal a hirdetésménnyel lepte meg a világot, főleg pedig a Peale- múzeum igazgatóját, hogy övé az „Amerikai múzeum” — bár egyelőre, mivel az üzlet az Olmsted neve alatt állott, ő annak csak „igazgatója” gyanánt szerepelhetett.

Most említhetik meg, hogy Barnum nemcsak pontos volt a fizetési határnapok megtartásában, de tetemesen előbb tett eleget kötelezettségeinek mint tartozott volna. Nélkülözött, koplalt, zsugorgott, — csak hogy mielőbb tartaléktalanul mondhatta magát a nagyszerű gyűjtemény egyedüli tulajdonosának.

Valóban nagyszerű gyűjtemény volt az akkor is, mikor átvette: ámbár csak magva volt még a későbbi „Amerikai múzeum”-nak, a mit ő később belőle teremtett. E múzeumot Scudder, az előbbi birtokos 1810-ben kezdte megalapítani. Kezdetben csekély volt, de az évek hosszú során át, folytonos bevásárlások és ajándékozások által igen gazdag és becses gyűjteménnyé nőtte ki magát. Temérdek régiség s természeti és történelmi ritkaság volt benne összehalmozva az ország minden részéből, s nem kevés az egész ismeretes világból. Barnum még egyszer annyival gazdagította. 1842-ben megvásárolta hozzá a Peale-féle múzeumot, 1850-ben a philadelphiai ritkaság-gyűjteményt is egyesítette vele, s azonkívül évről évre folytonosan tett hol egyes, hol tömeges bevásárlásokat. Helyiségeit mindannyiszor kiterjesztette, úgy hogy 1865-ben épen két annyi helyet foglalt el, mint 1842-ben. Ő nemcsak élettelen tárgyakat gyűjtött össze, hanem drámai s egyéb előadásokat is rendezett, melvek számára egy színpaddal ellátott nagy fölolvadó terem volt. A múzeumhoz rendszeresen nem tartozó tárgyak, mint tudós kutyák, tánczó balhák, albínók, szemfényvesztők, automatok, óriások, törpék, kövér gyermekek, kötél-tánczosok, élő szobrok, néma játékosok, zene, diorámák, panorámák, idegen nagy városoknak (London, Paris, Dublin, Jeruzsálem) s természeti csodáknak (Niagara-zuható, tengeri vihar, teremtés) stb. mintázatai s isten tudná, mi minden mutatványok, folytonos csődületben tartották a közönséget, mely New-Yorkban lakott vagy ott éven át egyszer-kétszer megfordult, és a Barnum múzeumát megnézni senki el nem mulasztotta, de belőle soha senki sem távozott elégtelenül vagy azon meggyőződés nélkül, hogy jóval többet élvezett, mint a mennyit csekély belépti díja ért.

A Barnum múzeuma New-York legnépszerűbb mulató helye volt s maga Barnum is részesült e népszerűségben. Egy ünnepi alkalommal (épen a függetlenség évfordulati ünnepe volt) az egész utcán át nemzeti zászlókat akart kihúzatni s épületével szemben a szent Pál temploma levén, felkérte az egyház gondnokát, engedné meg, hogy zászlóköteleit a templom előtti fák sudarához köthesse. Az engedély megtagadtatott. Barnum azonban éjjel mégis kihúzatta a zászlókat. A gondnok fenyegetőzött, hogy levágatja. De Barnum a múzeum környékét előzőlő néptömegekre hivatkozott s azt mondta: „meglátom, ki meri a függetlenség ünnepén a nemzeti zászlókat bántani!” s a nép fenyegető hangulata neki adott igazat. Mászor kisgyermek-kiállítás rendezett s a legszebb gyerekek száz dollár jutalmat ígért. Majd összeveszett az anyákkal, mert mindenik a magáét tartotta a legszebbnek s annak követelte a díjt; de Barnum jury által ítéltette azt oda, miután a bevett nagy nyereséget mosolyogva tette zsebre. Mászor egy physiognomistát léptetett föl (a milyen egy pár év előtt Pesten is járt), ki arcváltozásainak egymásután több jellemalakot tüntetett föl. S mindez neki roppant jövedelmeket hajtott, úgy hogy néhány év alatt gazdagnak találta magát. Kitartó igyekezete: a publikum kedvét eltalálni s azt folyvást szórakoztatni és mulattatni, dúsan kifizette az árát.

IV. [4]

(Hüvelyk Matyi tábornok utazása és története.)

Azon különleges vállalatok közt, melyek Barnumot gazdagították s híressé tették nemcsak Amerikában, hanem Európában is, elsősorban érdemel említést ama rendkívül kis törpe mutogatása, kit angolul Tom

Thumb, francziául Tom Pouce néven ismert a világ, a mi mind a kettő Hüvelyk Tamást, vagy magyarosan Hüvelyk Matyit jelent, s a kit Barnum önhatalmából tábornoki czimmel ruházott föl s vele nemcsak a tömegeknél mindenütt roppant föltűnést okozott, hanem Európa legelső uralkodóinál is bebocsáttatást és szíves fogadtatást nyert.

1842. novemberében, valami üzleti dologban Bridgeportban fordulván meg, (hol testvére Philo a Franklin-szállodát tartotta) egy rendkívül piczi gyerekről hallott s azt kívánságára meg is mutatták neki. Valami Stratton nevű ember fia volt s Str. Károlykának hittak. Bár már öt éves s eleven fejlett gyerek, alig volt még két láb s nem nyomott 16 fontot. Arányos testű és arczu, szőke, piros képű, kék szemű kis apróság volt, eleinte tartózkodó, de ha megismerkedett, bátor és beszédes. Barnum azonnal elhatározta, hogy a gyermeket, kiállítás végett kibérli a szülőitől, kik meglehetősen korlátozott anyagi viszonyok közt voltak. Egyelőre négy hétre, hetenként három tallérért (s maga és anyja minden uti költsége és tartása mellett) szerződtette s azonnal magával vitte New-Yorkba, anyjával együtt, a ki nagyon elbámult, a mint az előleges hirdetésekben fiacskáját „Tom Thumb tábornok” néven látta megjelenni. Mielőtt kiállította volna, betanításához fogott Barnum és a fiu nagyon tanulékonynak e a mellett szép természeti észszel, kedveltető nyájassággal és elevevésséggel bírónak mutatta magát. Mesteréhez teljes szívből ragaszkodott s mintha érezné, hogy ez csinál híres és gazdag embert belőle, engedelmességgel és hálával viseltetett iránta.

Barnum átlátván a fiu tehetséges voltát s hogy jó üzletet csinálhat vele, nem hamarkodta el fölléptetését, hanem a négy hét eltelvén, egy egész évre szerződtette, hetenként hét tallérral a az év végével 50 tallér ajándékkal, de arra a jogra, hogy az Egyesült-Államok területén bárhol nyilvánosan mutogathassa; ez esetben szülői is vele mennek s összes útiköltségeiket Barnum fedezi. A kis törpe csakhamar a közönség kedvence lett s kiállítója oly váratlanul jó üzleteket csinált vele, hogy még az év eltelte előtt önként 25 tallérra emelte heti bérét. Néha hetekig a múzeumban mutogatta, s mikor nézői száma csökkenni kezdett, vidékre küldötte egy megbízottjával, vagy néha maga kísérte. Az év leteltével 50 tallérra emelte a heti bért, egy évre szerződött ismét, de azzal a joggal, hogy Európába is átvihesse s ott is mutogathassa. Próbára akarta tenni az óvilág urainak és hölgyeinek kíváncsiságát s látványát ia, s bár szép sikereket remélt, maga sem remélte, hogy a társadalom minden osztálya, aőt fejedelmek és királyok is kapjanak kis törpe csodáján.

1844. januárban szálltak hajóra, a tábornok szülői is kísérvén nagy hírre vergődött kis fiokat Európába; s tizenkilencznapi tengeri ut után értek Liverpoolba. Barnum maga sem mert először Londonban lépni föl a csak e másodrangú nagy városban akarta yankee-szerencsését megkísérteni. A kis tábornok hire megelőzte őket. A parton nagy néptömeg várta hajójuk érkezését; de a kis embert anyja szépen ölben vitte ki a bajából a senki som figyelt rá, hogy nem egy közönséges karon ülő gyermek. Még aznap este ajánlatot kaptak egy nagy viaszalak kiállítótól, a ki hetenként tiz tallért ígért a törpe föllépéséiért. Ez ugyan csüggesztő kezdet volt; do Barnum nem volt az az ember a ki elcsüggedjen. A város egyik legelső úrhölgye páholyát ajánlotta föl a hírneves idegeneknek, s így a város első köreivel jöttek érintkezésbe. A tábornok föllépései remény fölött sikerültek. Londonból a Princess-színház igazgatója személyesen jött vendégszereplésre hívni meg a kis csodát. S mikor ott csakugyan föllépett: az indulás és a tetszés egyaránt példátlanok voltak. Barnum diszes és téres lakást, bérelt ki West-End városrészben s ott az előkelő világot, a magas arisztokrátiát mindennap, bizonyos órában fogadta. A kis tábornok, mint a királyok szoktak, valóságos „lever”-ket adott, melyeken az előkelő világ tömegesen jelent meg s a megjelenés egész divat volt, melyből senki sem maradhatott el. Ez otthoni elfogadásokért nem járt megszabott belépti díj, de az ajándékok annál dúsabban özönlöttek. Egyes főranguk magukhoz kérték a tábornokot és ilyenkor nagy és fényes társaságot hívtak össze, melynek aztán a parányi nevezetesség lett központja. Így történt többi közt a pénzvilág királynéjánál, Rothschild bárónénál.

De Anglia valódi királynéja sem maradt érzéketlen e roppant nevezetesség iránt. Egy napon Sir Charles Murray, a királyné főudvarmestere jelent meg Barnum urnái, s őt kis véden-czével a Buckingham palotába hívta meg. Ott a királyné és férje körül, kikhez hosszú korridoron, széles márványlépcsőzeten vezették föl a pompás képtárba, husz-harmincz előkelő ur és hölgy, köztök a kenti hercegnő, várt reájok. A parányi tábornok sokkal jártasabb volt már a nagy világban mintsem a koronás fők láttára is zavarba jött volna, s bátorsága, melylyel megjelent és a társaságot üdvözölte, majd a hozzá intézett kérdésekre felelt s egész

fesztelenséggel társalgott, igen megnyerte a királynő tetszését, a ki gazdag ajándékkal bocsátotta el magától s azután is kétszer hivatta még; egyszer a királyi gyermekek (köztök a walesi herceg) kedvéért, kik szintén óhajtották látni a csoda kis tábornokot, s utolszor a belga királyné tiszteletére, ki látogatáson volt az udvarnál. Mind e látogatások szépen jövedelmeztek. A mindennapi nyilvános mutogatásokon kívül, melyekre özönlött a nép, hetenként háromszor-négyszer magántársaságot látogatott meg a tábornok; némely estére két meghívás is esett s ilyenkor természetesen kétszeres volt a tiszteletdíj a Barnum-, s az ajándék a tábornok részére. Ékszerekkel, drágaságokkal, csecsebecsékkel egészen elhalmozták, úgy hogy az ajándékok számára külön szekrényt kellett készíttetni. De jól is viselte magát; élénken s csaknem szellemdúsan társalgott, a nagy uraknak hízelt, a hölgyeknek bókákat mondott, a yankee-doodle-t a más amerikai dalokat énekelt, tánczolt, egyszóval mindent elkövetett, a mire jól be is volt tanítva, hogy magát kedveltesse. Egy alkalommal az öreg Wellington herceg, a „Vas herceg”, is meglátogatta a kis tábornokot. Jövele előre tudva levén, a kis tábornok Napóleon császár hagyományos alakjába öltözött, a sűrke kabáttal, háromazögű kis kalappal, kezében egy burnótszelenczével, melyből — a mint kis színpadán mély gondolatokba merülve föl s alá járt — egyet-egyet (színlég) szippantott. A „nagy” hercegnek nagyon hízelt, egykori ellenfelét ily kis alakban látni maga előtt. Barnum bemutatta védenczét a Vas hercegnek. — „Miről gondolkodik oly mélyen?” kérde ez mosolyogva. „A Waterlooi Csata elvesztére gondoltam,” felelé ez hirtelen. Nagy taps lett, a az öreg herceg láthatóan meg volt elégedve.

Angliában a hir és szerencse adományaival elhalmozva, elhatározta Barnum, hogy a kontinenst is meglátogatja védenczével. Parisban sem volt kevésbé kedvező fogadtatásuk, mint volt Londonban. Hogy a francziáknak hízelegjen, nevét ia megfranciásította a Thumb helyett Tom Pouce nevet vett föl. Mivel pedig francziául nem tudott, Barnum előre tolmácsot fogadott számára (a nyilvános előadásaokon a közönség éa a tábornok közötti társalgás közvetítésére), azonkívül jegyszédőt, zenekart szerződtetett, tágas helyiséget bérelt, szóval mindent megtett, mi a föllépések külső sikerét biztosítsa. Azután fölkereste az Egyesült-Államok párisi követét, hogy általa a Tuileriákban elfogadást eszközöljön ki, — a mi nem is járt igen nagy nehézséggel, miután a belga királyné, ki a kis embert már Londonban a Buckingham-palotában látta volt, s a köztudomás szerint a Lajos Fülöp leánya volt, atyja udvaránál előre ó hirt és kedvező hangulatot csinált részére. Csakugyan mindjárt meg is nyerték az elfogadtatást, és pedig a nagy elfogadó termék egyikében, hol a király, a királyné, Adelájd hercegnő, az orleansi hercegnő fiával, a párisi gróf, Joinville herceg, Nemours herceg és hercegné, Aumale hercegnő s még vagy tiz legfőbb rangú egyéniség között a hivatalos lapnak szerkesztője is jelen volt, hogy az elfogadásról kimerítő tudósítást adjon lipjában.

Ily előzmény után nem csoda, ha Tom Pouce tábornok Parisban furorét csinált. Az előadási terem mindig zsúfolva volt, a lapok tele egyénisége s megjelenései leírásával, a képes lapok arczképét hozták, a kirakatokban képei s parány-szobrai díszeltek, — egyszóval fogadtatása nem hagyott hátra semmi kívánni valót. Egy szép kávéház czimerül vette föl alakját s „Café Tom Pouce”-nak nevezte magát. Egy színműíró alkalmi darabot irt számára, melyben minden este fellépett s mely határtalanul tetszett. De a tetszés tetőpontját érte el, mikor Napóleon jelmezében jelent meg. Ugy látszik, e jelmez mindenre jó volt s barát és ellenség előtt kedvességet talált. Wellingtonnak hízelgett a tábornok piczisége — s a francziák nem nehezteltek, hogy hősüket ily kicsinynek látták.

A párisi diadalok után nagy körutat tettek a vidéken, Lyonban, Marseilleben, Bor- deauxban stb., s mindenütt nagy tetszést s annak megfelelő jövedelmeket arattak. Végre Brüsszelt is meglátogatták, a belga királyi udvar kedvéért s a szíves fogadtatás és a jövedelem ott sem volt csekélyebb. Végre még egyszer visszatértek Angliába s ott is körutat tettek, sőt Irlandba is áteveztek s Dublint is meglátogatták.

Hüvelyk Matyi tábornok e diadalai mellett sem feledkezett meg Barnum otthoni s jelesen múzeumi érdekeiről. Mindenütt gyűjtötte a ritkaságokat s nevezetességeket. Parisból többi között egy levélíró automatot vitt haza. Brüsszelből meglátogatta a Waterlooi mezőt, s ott is összeszedett egy csomó állítólagos csata-emléket. Sőt egy izben, Tom tábornokot szülőire s egy megbízottra hagyván, haza is rándult Amerikába, hogy az otthoni üzletet is megtekintse. A tábornoknak koronás főktől s más nevezetességektől adott ajándékok is megannyi becses

tárgyai lőnek az amerikai-, vagy a mint most már nevezték — a Barnum-muzeumnak.

S így ez a nagyszerű vállalat, mely eleinte egy kissé koczkázatottnak látszott, tökéletesen sikerült s ugyancsak kifizette magát.

V. [5](#)

(*Otthon. ..Iranistan." A Lind Jenny-vállalat.*)

A Tom-Pouce-vállalat még tovább is jövedelmező lehetett volna Európában, de Barnum azért sietett haza, hogy meghosszabbítsa bérletét az épületre, melyben az Amerikai múzeum volt elhelyezve. Bár a bérletből még több volt hátra két évnél, nem akarta magát az utolsó percekben valami váratlan változás kényszerűségének kitenni; s azért, ha Olmstead ur házát továbbra ki nem bérelhetné, el volt határozva maga építtetni, mert múzeumát teljesen állandósítani akarta. Azonban sikerült az egész 100 láb hosszú, 56 láb széles épületet 25 évre, 10,000 tallér évi bérért kibérelnie. Három szomszédház emeletét már előbb hozzá vette s most oly helyisége volt, mely naponként több bevételt adott neki, mint a mennyi kezdetben egy héten volt; reggeltől estig tele volt látogatókkal s az intézet a népszerűség legmagasb fokára emelkedett

1845. január elsején lejárt a kis tábornokkal kötött rendes szerződés is; de az összeköttetést Barnum most sem szakította meg vele, s egyenlő osztozásra ismét szerződött s így időről időre nagyobb körutakat tettek az Egyesült-Allamokban, valamint a szomszéd birodalmakban is. Barnum maga nem kísérté mindig védenczét, ilyenkor megbízottja ellenőrizte a bevételeket, melyek folyvást a kellő magaslaton maradtak. S így Barnumnak egy jó gondolata az ó-testamentomi olajos korsó kifogyhatatlanságát szerezte meg számára.

De ideje már más vállalkozásaira fordítunk figyelmünket. Ezek elseje arra volt számítva, hogy munkásság és ügyesség által szerzett gazdaságát kényelemmel élvezhesse. E végből egy nagyszerű palotát építtetett, melynek elkészülése két évnél többet vett igénybe, s melyet sajtáságos keleti stylban emeltetvén, Iranistan névvel nevezett. New-York közelében, csak néhány órányira a fővárostól, egy bájos vidék legszebb pontját választá ki lakhelyül magának, a Long-Island-Sund partján, Bridgeport mellett, hol két fő vasúti vonal találkozik s két folyó termékeny völgye fut össze. Tizenkét hold földet vásárolt a város szélén, azt egészen parkká alakította át, melynek közipén emelkedett Iranistánja, sajtáságos építészeti modorával arra számítva, hogy mindenkinek figyelmét magára vonja, mindenki önkénytelenül is kénytelen legyen a tulajdonos után kérdezősködni, s így közvetve a múzeum is mindanynyszor eszébe jusson az embereknek. A mór izlésű homlokzat, gömbölyű tornyaival csakugyan elütött egész környezetétől. De a belső kényelem és pompa még sokkal felülmulta a külsőt.

1846-ban kezdődött az építés s 1848. november közepén költözött bele Barnum a családjával. Az év hátra levő részét s a következő évet nagyobbára e kéjes visszavonultságban töltötte, először élvezve annyi évi megfeszített munka után a megérdemelt nyugalmat. De minden héten berándult a fővárosba, hogy múzeuma ügyeit vezesse; s egyszersmind még egy másik muzeumot is nyitott meg Philadelphiában, mely minden tekintetben méltó társa volt a new-yorkinak; ott is természeti s ritkaság-gyűjteményei, csoda állatai, drámai előadásai voltak, egy szóval mindene.

De a nyugalom s viszonylagos tétlenség nem volt az az elem, a melyben Barnum soká jól érezhette volna magát. Uj, nagyobbszerű vállalaton kezdte törni a fejét. Egy egészen uj eszmével foglalkozott: a világ minden nemzeteit egy roppant nagy kiállításban egyesíteni. Ez nagyon nehéz és költséges vállalat lett volna, de bizonyosan ki is fizette volna magát, hajói sikerül. Mig azonban e tervet kivihetné, egy kevesebb koczkázattal járó vállalat ötlött az eszébe. *Lind Jenny*, a kitűnő énekesnő, ekkor kapott hirre Európában s nyerte el a „svéd csalogány" nevet. Első gondolata rendesen jónak bizonyulván, nem is habozott soká, csak azt kellé fontolgatnia, hogyan hozza őt, — ha szerződnie sikerül vele — először a közönség elé, hogy a vállalat

gyümölcsöző lehessen. A publikum sajátságos, szeszélyes egy állat, melynek jól ki kell tapogatni a gyengéjét, ha föl akarjuk használni. A legcsekélyebb balfogás tönkre teheti a legjobban tervezett vállalatot is. De Barnum csakhamar tisztában volt magával s teendőivel.

Mindenekelőtt egy ügyes ügynököt keresett; s azt Wilton nevűben találta meg, aki már azelőtt is hozott virtuózokat Amerikába s jártas volt az ilyesmiben; akivel úgy egyezett, hogy ha Lind Jennyt szerződtetnie nem sikerül, csak uti költségeit téríti meg neki, sikerülés esetében pedig (a Barnum által írásban körvonalozott feltételek keretén belül) nagy összeget biztosított számára, és pedig annál nagyobbat, minél olcsóbban tudja megkötni a szerződést. Wilton ezzel elutazott Angliába, a hol Lind Jenny akkor diadalait aratta.

A szerződés megkötése nem könnyen ment; mert Barnum nem maga volt eszméjével. Egy időben vele, még négyen ostromolták az énekesnőt s alkudoztak vele az Amerikába menetelre s ottani föllépéseire; két színigazgató (Angliából), egy zeneszerző, s bizonyos Chevalier Wykoff, a ki pár évvel előbb fényes üzletet csinált Amerikában Elsler Fannyval s a ki az énekesnőt egészen elremítette Barnumtól, úgy festvén azt le előtte mint csupa kiállítási üzletembert, csodamutogatót, a ki, ha hasznot lát belőle, azt is megteszi, hogy ketreczbe zárva mutogatja az énekesnőt, mint valami természeti ritkaságot. De Barnumot sok ember ismerte már Angliában előnyösen, s a svéd csalogány, tudakozódásaira, egészen más fölvilágosításokat is kapott felőle, mint a lovag úrtól. Az alkudozások elől rendre-rendre minden akadály el volt hárítva s a szerződés végre, nemcsak Lind Jennyvel, hanem más két énekessel is, kikkel együtt kellé az oratóriumokban és hangversenyekben föllépnie, szerencsésen megkötetett. Barnum egész terjedelmében közli a svéd csalogánynyal kötött szerződés szövegét. Mi itt csak lényegét említhetjük az érdekes okmányoknak.

Lehetőleg egy év, de legfőlebb másfél év alatt, összesen százötvenszer kellé föllépnie; a hetenkénti előadások, valamint az egy-egy este előadandó darabok számát, egészségi állapotához képest maga határozhatja meg; de hetenként legalább kétszer, s egy hangversenyen legalább négy darabban kellett föllépnie. Az előadások az Egyesült-Államok területén és Havannában voltak tartandók. Minden uti költséget, magának s kíséretének, Barnum fedez; e kíséretet, mely egy társalgónőből, egy titkárból, egy Szobaleányból a egy inasból áll, szintén Barnum fizeti. Minden városban kocsit és fogatot ad rendelkezésére. S minden föllépését, egy estére, 200 font sterlinggel, vagyis 1000 dollárral díjazza. Az egész díj összeget Barnum előre leteszi Londonban Baring-Brothers bankároknál. Es ha hetvenöt előadásból annyi bruttó bevétele lesz, mennyi az egész százötven előadás kiadásait fődözi s még legalább tizenötezer font nettó haszna marad fenn, — a későbbi előadások tiszta jövedelmének (a folyó kiadások levonásával) egy ötödét az énekesnőnek adja. Végre joga van az énekesnőnek, jótékony czélokra, a szerződött fellépéseken felül, annyiszor a mennyiszor, énekelni.

Mihelyt Wilton Amerikába visszatért, az aláirt szerződéssel, Barnum azonnal, bár nem minden nehézség nélkül, összeesinálta s elküldötte az egész kialkudott összeget, mely — a költség-gekkel, az énekesnő s a két énekes díjaival — közel egy millió forintra (100 ezer font sterlingre) ment, a nevezett bankárokhoz. S egyszersmind hozzá látott, hogy Amerika összes hírlapjait tele töltse a Lind-Jenny nevével. Bár Európában nagy hire volt már, Amerikában a közönség nagy része semmit sem tudott róla. vagy csak igen tökéletlen tudomása volt felőle. De Barnum jól értett ahhoz, hogy kell zajt ütni, hogy kell a kíváncsiságot, nz érdeklődést, a műél utáni szomjat felköltetni s csaknem végletekig, rajongásig fokozni. Könyve egynehány próbát ad hírlap előleges közléseiből, melyek valódi mesterművek e nemben. Elkézdtek beszélni róla, nemsokára nem is beszéltek egyébről csak a svéd csalogányról, a ki úgy énekel, a mint még soha senki nem énekelt. A várakozás csaknem a lázasságig fokozódott. S Barnum, mielőtt még megkezdődtek volna, már előre élvezhette diadalait.

Barnum úgy intézte, hogy Lind, mielőtt Angliában hajóra ülne, még két bucsú-hangversenyt adjon Liverpoolban (honnan indulnia kellett), melyeknek hire együtt érkezzék vele Amerikába s még fokozza a kíváncsiságot. Ugy is lett. Szept. 1-én (1850) érkezett meg, az „Atlantic” gőzösön. Barnum a kikötőben várta. De ott várta megszámlálhatatlan népsokaság is. Mindenki akarta látni. A nagy tolongásban egy ember a vízbe esett. A parton diadal kapuk voltak föllállítva üdvözlétére. Bevonulása New-Yorkba, elláthatatlan kíséretével, egy hódító diadalmenetéhez volt hasonló. Az utcák zajgó, tolongó, éljenző néppel hullámzottak. Este a

zeneegyletek nagyszerű éji zenét rendeztek tiszteletére. New-York még soha sem látott akkora lelkesedést. De a lázadáshoz hasonló fölindulás nem szűnt meg az első nappal; hetekig tartott még, s az énekesnő minden fellépésével növekedett. A kik hallották és látták, nem tudták elhatározni: egyéniségének bája teszi-e a cherubimokhoz hasonlóbba, vagy éneke. Népszerűsége mindennap s minden irányba terjedt. A közélet s a divat is dicsőségének szolgálatába állott; ruha- s egyéb cikkeket, kalapot, kesztyűt, kefét, kelmét, mindent nevére neveztek el. A költők ódákat és dithyrambok irtak hozzá. A nagy lapok hasábjait szenteltek neki. Képe minden kirakatban s minden képesújságban pompázott. Amerika utána volt bolondulva.

VI.[6]

(Lind Jenny hangversenyei. — Mindenféle vállalatok és kísérletek.)

Az első hangverseny szept. 11-kére volt határozva. Leírhatatlan a láz, melylyel az első jegyeket keresték. Egy kalapos azzal vetette meg üzlete hallatlan felvirágzásának az alapját, hogy az első jegyet sikerült 225 dolláron megvásárolnia. Ez pedig úgy történt, hogy Barnum a jegyek utáni roppant tolongást látván a meggyőződven, hogy mindenkit úgy sem elégíthet ki, a hangverseny előtti nap, egy népkertben nyilvános árverést csinált a belépti jegyekből. Így kelt el az első jegy 225 dolláron; a többiek is nagy összegeken, ugyanúgy, az eladott jegyekből ez este 10,000 dollárnál több jött be, mely összeg az előadás napján még 7000-rel szaporodott; úgy hogy az első előadás jövedelme meghaladta a 17,000 dollárt. Barnum kiben a méltányosságérzet a legjobb számítással párosult, önként ajánlotta föl Lind Jennynek a "kötött 1000 dollár helyett az egész fele jövedelmet; s a meglepett és nagylelkű művésznő aznapi egész díját jótékony célra adta.

Általában a jótékonyosság s gyöngéd jó szív volt egyik fő jellemvonása. Barnum erről sok apró történetet beszél el. Egy párt a legszivrehatóbbak közül föl kell jegyeznünk. Egyszer egy szegény varró-leány ment a pénztárhoz s mikor a belépti jegyért a 3 dollárt sóhajtván letette, mintegy önkénytelenül így szólt: „egy heti keresményem megy rá, de már csak meg kell hallgatnom Lindet.” — Barnum ismételte a szót a művésznőnek. Ezt nagyon meghatotta Megismerné ön azt a leányt?” kérdé. — „Bizonyára.” — „Lessé meg a bejáratnál este s adja oda neki ezt a 20 dolláros aranyat, s mondja meg, hogy szivemből ölelem!” Máskor, Havannában, Vivallával találkoztak, a ki féloldalára bénultan, nem tudott többé keresni. Barnum ráismert egykori akrobatájára s bemutatta őt Lindnek. Ezt meghatotta a szerencsétlen „művész” sorsa, a egy jótékony célra szánt előadásnak a jövedelméből, melynek két főrészt egy kórháznak s egy rokkantak házának szentelte, száz font sterlinget a rokkant művésznőnek adott. A kórház és rokkant ház elöljáróit, kik megköszönni jöttek adományát, nem fogadta el, mert hiszen csak kötelesség, hogy a boldogok és gazdagok a nyomorultakon segítsenek. Vivalla is szeretne volna háláját kifejezni; egy tudós kutyája volt, azzal akart volna jötevényénél „aufwartolni” de Barnum az előzmények után őt sem merte bebocsátni a szegény, egészen elszomorodva távozott. Lind, meghallva ezt, érette küldött s kutyájáért; s a nyomorult embert talán boldogabbá tette ezzel, mint előbb a 100 fonttal.

De nincs terünk a Lind Jennyt jellemző vonásokat, sem művészi diadalait részletesen elbeszélni, avagy csak futólag is érinteni. A mi ez utóbbiakat illeti, azok minden képzeletet felül multak s óriási összegeket hajtottak mind a maga, mind vállalkozója zsebébe. Barnum önként ajánlotta az eredeti szerződés javítását s fele nyereséget; ez önzetlensége azonban a legjobb azá-mítás volt, — lekötölte a művésznőt, kit tanácsadói különben százszor elidegenítettek s a szerződés fölbonthatására rávettek volna. Ez esetben azonban mind azt, mit az eredeti szerződésen felül kapott, egy Barnum által óvatosságból kikötött pont szerint vissza kellett volna fizetnie, pedig ez összeg, a 60-adik hangverseny után már 77 ezer dollárt tett volna, s így többet mint az eredeti, 1000 dolláros díj maga. Így Barnum jogos jövedelme egy részéről lemondott, hogy minden megtámadás ellen biztosította magának az egészet. Mégis, egy a más kellemetlenség következtében, a 95-dik hangversenynél, mikor már az előre számított haszon sokkal túl volt haladva, maga önként tett ajánlatot a szerződésük fölbonthatására. A művésznő elfogadta. Megfizette a kikötött bánatpénzt, 25.000 dollárt. S azután maga kezére adott hangversenyeket; de a kik eddig tanácsadói voltak Barnum ellen, most a hogy lehetett

csalták s ő sokszor megbánta, hogy reájok hallgatott. Nemsokára férjhez ment Goldsmidt Ottó nevű zeneszerző a zongorajátázóhoz, kivel együtt tanult volt zenét Németországban s kit azóta szeretett.

Barnum könyvében a Lind-Jenny-vállalat-ról azólo fejezetek végén érdekesen vannak összeállitva a pénzbeli eredmények. E szerint a 95 hangverseny összes bevétele 712,161 dollárt tett. Ebből Lind 176,675 dollárt kapott. A többi 535,486 dollárból levonva (gondolhatni: tömérdek) költséget, mégis jóval több mint 200 ezer dollár tiszta haszon maradt Barnumnak. A jegyek rendes ára 3 és 7 dollár közt váltakozott; de az árverési rendszer sokkal nagyobb összegeket hozott be egyes jegyekért. Említettük azt a kalapost, ki a legelső jegyet 225 dolláron vette meg. A legdrágább jegy Providenceben kelt el 650 dolláron; egy Bostonban 625-ön s egy Philadelphíában ugyanannyin. Több mások 1—2—3 száz dolláron. Now-Yorkban volt legtöbb előadás: 35. Azután New-Orleansban 12, Philadelphíában 8, Boatonban 7, San-Louisban és Cincinnatiban 5 — 5, Baltimorban 4, stb.

A nagyszerűen tervezett s nagyszerűen sikerült Lind Jenny-vállalat után, egy sereg új eszmével s kisebb-nagyobb vállalattal látjuk foglalkozni Barnumot. Nem szentelhetünk egy-egy külön szakaszt mindeniknek, de futólag legalább néhányat föl akarunk említeni, hogy e csodálatos ember eszének termékenysége a rendkívüli tevékenysége, mintegy dióhéjba szorítva, felfoghatóvá legyen olvasóink előtt.

Egy nagyszorú utazó-muzeumot akart létesíteni, mely „Ázsiai karaván, múzeum és mena-geria" cím alatt járja be Amerikát E végből egy hajót küldött Ceylon szigetére, mely onnan mindenféle indiai természeti tárgyakat s ritkaságokat, mindenek fölött pedig tiz-tizenöt elefántot hozzon. A mit lehet vegyenek, a mit nem vehetnek, fogjanak. Elefántot jelesen csak egy párt tudtak venni szép példányt; tehát fölfogadtak ezer benszülöttet s elindultak vadászatára, össze is fogtak tizenhárom darabot, köztök egy anyát, féléves borjával. A szállítmány megérkezvén, Barnum minden ázsiai tárgyat összeszedett a múzeumából, hozzájuk adta még Tom Thumböt s egy csomó más nevezetességet s megindította a „Karavánt." Négy egész évig jártak (maga nem kísérté) Amerikában; s mikor minden várost összejártak, zebre tette a tömérdek tiszta hasznot a megszüntette a vállalatot. Két elefántot megtartott magának; egy ázsiai ruhába bujtatott őrt állított melléjük, roppant nagy ekébe befogta, s szántatott velők, a vasút mellett fekvő iranistani földjén. Nem a szántás kedvéért, de hogy! ugyanazt az egy kis darab földet szántották mindig; az örnek vasúti menetrende volt s csak arra kellett vigyázni, hogy a mikor személyvonat ment el, mindig munkában legyenek. Így egész Amerikát eltöltötte a Barnum szántó elefántjai hire. Mindenki gondolta: „ha ennek annyi az elefántja, hogy szántásra is azt használja, mennyi mindennek kell lenni még a múzeumában; „de azt megnézem!" A tudakozó levelek egymást érték az elefánt használhatósága iránt a földmívelésnél: mennyit bir? mit végez? mennyit eszik? mi az ára egy elefántnak? stb. Barnum caak félre rakta az ezer meg ezer levelet; s fél év múlva, mikor gondolta, hogy elég volt már az elefánt-reklámból, nyomtatott köriratban válaszolt mindenkinek, hogy ne mondják senkinek (csak épen neki mondja), hogy az elefánt „igen hasznos állat nekem, a muzeumomra fordítani ezer meg ezer vasúti utazó figyelmét," de szántásvetésre nem alkalmas, mert nem végez többet mint 4 ökör, s tartása többbe kerül mint 12-nek, az ára pedig darabjának 10 — 12 ezer dollár. — Azzal túlادott a kiszolgált elefánton.

Máskor a „North Amerika" gőzös fele tulajdonjogát vette meg; egy pár jó üzletet csinált vele, a Jó-reményfok felé; akkor nyereséggel eladta; jókor, mert az épen akkor utón volt hajó soha sem érkezett vissza — elsülyedt.

Máskor ismét művészekkel szorzódott, kik közül elég lesz a híres Bateman-gyermekeket, kik közül egyik később nagyhírú színész nő lött, és Hayes Katalin kisasszonyt, az ünnepelt hegedü-virtuóznőt, kivel Kaliforniában 60 hangversenyt adott, említeni; vagy egyéb ritkaságokkal, óriásokkal stb. lépett föl; a Fabor híres beszélő automatáját is ő mutogatta először, mielőtt még Európában ismeretes lett volna. Százfélébe fogott, száz felé osztotta egyszerre figyelmét, de mindeniket egész figyelemmel vitte mégis, s minden sikerült neki.

1852-ben kigyuladt iranistani palotája, épen aznap, mikor nagyobbik leánya menyegzőjét voltak tartandók. De a veszély, tetemesb kártétel nélkül, mégis elfojtatott s a menyegzőt, az oltástól csurgó ruhákkal, mégis csak megtartották. Barnumot nem egykönnyen vette ki valami a sodrából. Pénzt tudott csinálni mindemből. Egy

nagy tolongásban elfogtak egy zsebmetszőt, a kit a rendőrség már rég hajhászott s a ki a maga mesterségében nagy-hirre vergődött volt. Barnum, egy árvaháznak bizonyos összeget ajánlott föl, ha megengedik neki a zsebmetszőt múzeumában kiállíthatnia, hogy — monda — minden ember lássa s megismerje máskor, milyen egy zsebmetsző. Tódult is nézésére mindenki.

Máskor ismét tűzoltó egyletet szervezett s a legelső mesterek által készített új szerkezetű vízi-puskák s egyéb tűzoltó szerekkel először próba-előadásokat rendezett, melyek a velők összekötött játékony czélok mellett magának is sokat jövedelmeztek.

Ha valahol egy vállalat bukófélben volt, őt hívták segítségül s az ő részvéte — találékonyságával és tevékenységével — kirántotta a bajból. Így a nemzetközi iparkiállítás is, melyet először hozzá nem értők kezelték s a bukás szélére juttattak, de ő, sok rábeszélés után átvévén a vezetést, teljes sikerre juttatott.

VII.[7](#)

(Egy új város. — A váratlan huká«.)

Elbizakodott-e szerencsében, Barnum vagy igaznak kell-e lenni a közmondásnak: „hányat föl a kerék, annyit alá” — s a földi dolgok természetében van, hogy állandó szerencse ne lehessen: annyi sikerült, sőt fényes vállalat után most egy olyanba kapott, mely nemcsak magában nem sikerült, de összes addigi szerzeményét is elnyeléssel fenyegette: a Jerom-féle ór.itársaságba. E szerencsétlen üzlet világosabbá tételére kissé előbb kell a dolgot kezdenünk.

Bridgeport, melynek tövében Iranistán állott, egy kis folyó partján feküdt, bájos vidéken. A túlsó partnak még szebb fekvése volt, úgy hogy csudálni lehetett, miért nem ott települt meg a város. Barnumnak már 1851-ben jött az az eszméje, hogy ott egy Új-Bridgeportot alapít. Egy ötven holdnyi osztatlan birtokot megvett, s hozzá a szomszédoktól még három annyit összevásárolt, úgy hogy kétszáz holdja volt egy négyszögben. Most ezt utcákra s telkekre osztotta föl, fásorokkal végig ültette, s az egyszerű vételáron egyenként áruba bocsátotta, egyedüli nyereasget abból várva, hogy ha majd a hely benépesül, a magának egyelőre föntartott telkek drága áron fognak elkelní. Az egyes vevők kötelezték magukat egy év alatt építkezni s boltot, műhelyt, vagy valami nemű üzletet nyitni; ellenben a telket hitelben, sőt építési kölcsönt is kaptak a legkedvezőbb visszafizetési feltételek alatt. E vállalatnál, ha volt is Barnumnak némi későbbi nyereségre kilátása, az csak másodrangú tekintet lehetett előtte. Inkább a gondolat szépsége s nemessége: egy iparüző s egykor virágzóvá leendő várost teremteni, ragadta el. Hogy az iparnak egyszerre lendületet adjon, egy a régi Bridgeportban volt óragyárt, melyben magának is volt néhány ezer fontnyi értékű részvénye s melynél igazgató tanácsos is volt, felében átvett s az Új-Bridgeportba áthelyezte. Ez az óragyár vitte őt bele a szerencsétlenségbe, a bukásba.

New-Havenben ugyanis egy sokkal nagyobb szerű óragyár létezett, melynek bizonyos Jerome volt az igazgatója. E gyár részéről ajánlat tételét neki az összeolvadásra, részvények kicserélése által; de oly föltétellel, hogy a gyár épen pillanatnyi zavarban levén, nehogy több száz munkás családját el kelljen bocsátania s kenyér nélkül hagynia, Barnum irjon alá nekik 110 ezer dollárnyi váltókat. Az évi üzletjelentés s a mérleg a legjobb színben tüntette föl a társulat ügyeit, közel egy milliányi aktív vagyonnal. Barnum bele ment a hálóba; aláírta a váltókat azon föltétellel, hogy a gyár, mintegy 800 munkásával s egész üzletével együtt Új-Bridgeportba költözzék. Gondolta: ezzel mily nagy lendületet ad egyszerre a maga új városának! Az átköltözést ugyan különböző okok miatt csak huzták-halasztották, de Barnum, megfoghatatlan gondatlansággal, mind belebb-belebb mászott a szerencsétlen s (mint később kisült) csalással párosult üzletbe s egyszerre csak azon vette magát észre, hogy több mint egy félmillió erőjéig van bemártva.

A bridgeporti új telep sem ügette ki magát; maga s családja is roppant költséggel élt; a gazemberek mindenütt az ő váltóival fizettek, a gyár s egész üzlete tökéletesen meg volt rongálva. S Barnum, a dúsgazdag, egy reggel arra ébredt — hogy bukott ember.

Az igazat megvallva, e bukás előttünk megfoghatatlan. A Barnum könyvében előbb leirt üzletek és vállalatok, épen az ő előadása szerint, sokkal, de sokkal nagyobb nyereségeket adtak, semhogy egy ily vállalat azt mind fölemészthette volna. Részünkről bármit tegyünk is, nem odázhatjuk el a gondolatot magunktól, — hogy ez a bukás nem ment egészen tisztán. Isten tudja! — De akár így, akár úgy, elég hogy Barnum ur csődöt mondott.

Szerencsétlenségét egyszerre minden hírlap kürtölte. Ellenségei s irigyei régi mérgöket mind kiöntötték. Eddigi vállalatait is merő humbugnak bélyegezték. Az egész embert s pályáját szétszedték, kicsúfolták, sárral dobálták. De barátságos nyilatkozatok sem hiányoztak. „Minden felhőnek aranyos a széle,” mondja egy angol közmondás, s annak igazságát Barnum is tapasztalta szerencsétlenségében. Barátai közvetlen segínyt ajánlottak: meetingek tartattak részvényilatkozatokra. Tekintélyes emberek összeállottak, hogy felsegélésére aláírást nyissanak s előadásokat rendezzenek. Még a kis Totn Pouce is, egykori védencze, sietett följánlani, hogy javára föllép a hányszor akarja. Hajdani üzletbarátjai közül egy 50 ezer dollár kamat nélküli kölcsönt ajánlott, ha azzal segíthet magán. Barnum azonban, bár ennyi részvét jól esett neki, szerény büszkeséggel visszautasított mindent. Negyvenhat éves, erőteljes, munkaképes ember volt; nem akart senki segélyére szorulni s maga erején szerzett, de elvesztett vagyonát, még egyszer maga erején akarta visszaszerezni.

Vagyon némi romjai is meg voltak még. Iranistánt el kellett ugyan adnia, valamint az új-bridgeporti telepet is. De múzeuma még nem került kótyavetyére. Adósságai s a másokért aláírt váltók egy tetemes része azonban még fizetetlen lévén, a múzeum sem kerülhette el a többinek sorsát, csakhogy remélni lehetett, hogy annak árából marad annyia, hogy valami új üzletet kezdhessen.

Ezen is keresztül esett. A múzeum eladatott. A hitelezők kielégítették; a kellemetlen tárgyalások lefolytak. Barnum ez alatt elvonulva, egy szűk szálláson, egyszerűen élt, bőséghez szokott családjával

S ki hinné, az új-bridgeporti telep, mely romlásának közvetett oka volt: lön ismét fölemelkedésének új támpontja. Az ott föllállított óragyár is megbukott volt Barnummal együtt; készlete s fölszerelése potomáron eladatott, helyisége üresen állt s kibérelhető volt. A Wheeler és Wilson-féle varrógép-gyár akkor volt kezdetén nagyszerű jövőjének s a tulajdonosok az új-bridgeporti gyárépületre vetették szemeiket. Barnum ez épületet, melyet előbb el kellé adnia, megmentett csekély készletéből újra visszavásárolta; a most előnyösen adta el Wheeleréknek, kik a vételár mellett még 5000 dollár kölcsönt is nyújtottak neki; az összeggel a neje néhány ezer fontnyi saját vagyonával akart most Barnum egy új, fényes pályát törni magának. Még egyszer szerződött régi kis barátjával, Tom Thumb tábornokkal, kihez társul még egy másik törpét, a parányi Howard Cordeliát is fölvette, ki már ekkor hírre kapott volt ügyes és eszes voltáért, a a rendkívüli kedvességért, melylyel Tamás bátya kunyhójában a kis Evelinát személyesítette; a más gyermekszerepeket is feltűnő ügyességgel játszott.

E kis társasággal indult meg Barnum új hódítási, útjára a 1857 elején hajóra ült és még egyszer Ó-Angliába utazott.

VIII. [8]

(Ismét Európában. „A pénzcserélés mestersége.” Új-Bridgeport. Megint a múzeum. A törpék kongresszusa. — Az „új amerikai múzeum” a régi romjain.)

Angliában, valamint a kontinensen is, előbbi ottjárta idejéből sok régi jó barátot talált Barnum. Nem is volt

nehéz újra megindulnia a pénzszerzés útján. Előadásai a két törpével jól jövedelmeztek s ő jövedelmei egy részét haza küldhette családjának, más részével pedig vándor-kiállítását s mutatványait gyarapíthatta. Bejárta Angliát, Hollandot, a németországi nagy fürdőket, hol a pénzt pazarolva szórták a gazdagok és a kártyások e ő a hulladékokból könnyen és sokat szerezhetett magának.

Legérdekesebbek és legkapósabbak voltak azok a fölolvadásai, melyekben saját élményeit és tapasztalásait adta elő. Adomákkal, tréfákkal, jellemző vonásokkal s váratlan fordulatokkal tudta fűszerezni előadásait, melyek a mily mulattatók, ép oly tanulságosak is voltak.

Barátai közül többen sürgették, hogy tartson felolvasást arról: „hogya' lehet pénzt csinálni?” Ő ugyan először tréfásan azt felelte, hogy tekintve óragyári üzletét s abból következett bukását, tulajdonkép arról kellene felolvasást tartania: „hogya' lehet a pénzt elpusztítani?” — de végre is engedett a sok sürgetésnek s kihirdette nagy fölolvadását „a pénz-csinálás mesterségéről.” E fölolvadás, melyet könyvében egész terjedelmében közöl, s mely annak talán legérdekesebb részét képezi: valóban megérdemli, hogy rövid kivonat helyett azt egy alkalommal mi is egész terjedelmében bemutassuk olvasóinknak, mert annyi gyakorlati józanész és életelv s oly elevenséggel nyilatkozik benne, hogy nem kételkedünk, hogy abban kellemes és hasznos olvasmányt fogunk nyújtani olvasóinknak. Most azonban elbeszélésünk rendén elég lesz róla annyit mondanunk, hogy Barnum e fölolvadása Londonban többször egymásután csinált tele házat, a legtekintélyesebb lapok nagy elismeréssel nyilatkoztak róla s Barnum fölhiva érezte magát ez előadással körutat tenni egész Angliában. A sziget- birodalom minden valamire való városában ismételte azt s mindenütt nagy hatással és — nagy jövedelemmel; egy tekintélyes kiadó 1200 font sterlinget (12 ezer forint) ajánlt annak kiadási jogáért, de ő nem adta, hanem csak folytatta vele jövedelmező körútját; úgy hogy végre ez a fölolvadás maga ia egy részét alkotta s találó illusztrációjául szolgált „a pénz-szerzés mesterségének.”

A törpék és a fölolvadások jövedelméből, a mellett hogy látványosságait s múzeumi tárgyait szaporította (pl. Hollandban egy albinó-családot bérelt ki, Southamptonban Thiodon gépszínházát vette meg stb.) rendre-rendre törlesztette otthoni adósságait is; úgy hogy négy évi megfeszített munka és folytonos takarékoság által sikerült 1860-ban adóssága utolsó részletét is törlesztenie s nevének mégis csinos vagyonszáma maradt épen. Hitele ismét teljesen lábra állván, képes lón az „Amerikai Múzeum”-ot ismét visszaváltani, a az erről azóló hirdotést „Barnum ismét talpon!” fölirat alatt óriási plakátokban s minden lapban, száz-meg százezerszeresen hirdette. Az új megnyitás roppant néptömeg jelenlétében s a lelkesültség ujjongásai közt történt meg és Barnum ismét elfoglalta helyét az üzleti világban, ötvenéves volt, de fiatal életerőt érzett tagjaiban s testi és lelki ereje teljes épségében volt. A közhangulat sokkal élénkebben nyilatkozott mellette most, mint bukásában ellene s mindenfelől szives üdvözetekkel halmozták ol.

A múzeum ismét mindenféle látványosságok színhelye lón. Az egész világ minden részéből érkeztek küldemények, nevezetességek, a természet és művészet csodái, ritkaságok stb., melyekért Barnum ismét sok pénzt adott ki. Azonkivül a múzeum soha sem volt ideiglenes nézni valók, fölléptetett művészek s társaságok nélkül. Az első, a ki szinpadán megjelent, a híres medve-szelidítő Adams volt, ki egész csodákat mivelt a mogorva maczkókkal, s elbájolta fegyelmezettséggükkel a nagy publikumot. Egyszer egy galambfestő lépett föl, a ki „kaliforniai arany-galambokat” mutogatott, melyeket vegytani szerekkel festett meg s hasonló módon mindenféle színü galambokat tudott-előállítani, melyek a kolibrik színeivel versenyeztek, holott csalódásig természetihven volt utánozva minden szín tollzatukon. Barnum megvette a galambokat s azután egész kaliforniai állatseregletet alapított, mely sok nézőt csöditett múzeumába

Ezalatt azonban Uj-Bridgoport is, az általa még bukása előtt alapított város, szép virágzásnak kezdett indulni. Sokat épült; üzletek és gyárak keletkeztek benne, melyek közt legtekintélyesebb a folyvást emelkedő Wheeler és Wilson-féle varrógépgyár volt, mely már négyszeresen meghaladta kezdetbeli kiterjedését és ezernél több munkást foglalkoztatott. Számos más gyár s díszes utcák egész sora emelkedett, nemis említve a munkások számára épült kisebb s olcsóbb házak egész sokaságát. Barnumnak e telepen még egy tekintélyes mennyiségű üres föld volt, melyet telkeknek kiosztani s eladóvá tenni most volt az ideje. Ő meg is ragadta erre az alkalmat s szép pénzt csinált előbb csaknem értéktelen fekvőségeiből. Maga is szép házat épített ott magának,

s telkeket adott férjhez ment leányainak is. Egy új paradicsommá varázsolták át e helyet, mely ha fényben nem versenyezhetett is az egykori Iranistánnal, kedvességben talán fölül is multa azt. Angliában is gyorsan emelkednek az ipar- és gyárvárosok, de mi az egy amerikai új telep emelkedéséhez képest. Új (vagy a mint most elnevezték: Keleti) Bridgeport emelkedése valóban mesés. Az összegek, melyek ez új város üzleteiben, gyáraiban stb. forgalomba jöttek, csaknem képzelhetetlenek. Az Egyesült-Államok néhány elsőrangú gyára áll itt, a hol néhány évvel előbb még legelő és szántóföldek állottak.

East-Bridgeport azonban csak pihenő helye volt Barnumnak, éppen mint egykor Iranistan. Munkásságának színhelye, üzleti életének központja folyvást a múzeum volt, melyben mindig tudott új meg új meglepetésekről gondoskodni a néző közönség számára. Ilyen volt a „cseresznyeszínű macska” — melyre borzasztó néptömeg csődült össze. A macska pedig egy közönséges fekete macska volt s Barnum a humbugot azzal a tréfával ütötte el, hogy fekete cseresznye is van s ő olyant értett; a jókedvű publikum meg volt elégedve a kissé vastag tréfával. Nevezetesebb volt a fehér csethal, melynek hírért hozták New-Yorkba s azt állították, hogy kellő nagyságú kádban, friss fű és szós víz közt elevenen el lehet hozni, csak legyen a ki megfogja. Barnum maga indult a cset-vadászatra s azt szerencsésen végre is hajtotta. Hajót bérelt ki, melylyel az „Elbow-Island” (Könyök-sziget) partjaira hajtott, hol e csetek elég nagy mennyiségben mutatkoztak. Apálykor a sziget zátonyos partjaira valami cserény-félét állított föl, nagy czővekekre, ágfonadékokból, mint egy óriási varsát, melybe a halak dagálykor bele menjenek s az apálylyal kimenni nem tudva, ott foglyul essenek. A műtéteire egy csomó szigetlakót fogadott meg, kik az ilyes mesterségben meglehetősen jártasak voltak. Sikerült ily módon két fehér csetet fogni s azokat New-Yorkba szállítani. Az uton is ezrek nézték; a múzeumban pedig, egy pár nap, míg az állatok éltek e úszkáltak, roppant volt a tolongás. De az édes yizet nem soká állhatták s megdöglöttek, miután jól kifizették magukat. Az első siker által bátorítva, Barnum tengervizet vezetett be, csatornákon, a múzeum pinczéjébe s új szállítmányt hozott a csudaállatokból. A roppant víztartó, mely itt számokra készült, a következő évben az első s eddig egyetlen nilusi lónak (hippopotamus-nak), mely Amerikát látta, szolgált úszkáló helyül s heteken át vonzotta magához a kíváncsi közönséget. A tengervíz ezentúl soha sem maradt lakók nélkül Barnum múzeumában, s nagyszerű aquariummal látta el e gyűjteményt, mely eddig csak száraz csodákkal bővelkedett, de attól fogva mindennemű tengeri állatoknak is gyűlhelye lön.

A száraz és a tenger oktalan állatai mellett Barnum emberi ritkaságokról is gondoskodott látogatói számára. Indus családjai, mind a két Indiából, folyvást vonzották a nézőket s 1861-ben tíz vagy tizenkét valódi indiánfőnök föllépte tetőpontra csigázta az érdeket. Tom Thumb tábornoknak is veszélyes vetélytársa akadt a Commodore Nutt nevű elmés és nyájas kis törpében, akit Barnum szintén szerződtetvén, kettejükkel az eddigieknél is jobb üzleteket csinált. S hogy a törpék kongresszusa teljes legyen, egy Misz Lavinia Warrens nevű parányi kis törpe kisasszony merült föl a láthatáron, akit Barnum azonnal több évre szerződtetett. E kisasszony majdnem halálos vizályt hozott házhoz. Mind a tábornok, mind a Commodore bele szeretett s nőül akarta venni. Egy darabig csapták körüle a levelet a vetélytársak; végre is Thumb tábornok lett a győztes. Hiába, ő már gazdag emberke volt, gyönyörű hintaja és pony-lovai voltak s ezekkel bájolta el a kis Lavinia szívét-szemét. A hiúság vásárában övé lett az elsőség, vagyis inkább equi-page-áé; a mi a nagyobb termetű törpék közt sem példa nélküli. A kocsin s lovakon kívül még szép vagyonka is volt ott, a mi szintén sokat nyomott a latba. A kis commodora vigasztalhatlan volt. De az eljegyzés megtörtént s roppant föltűnést okozott a „nagy” világban. Az esküvő nyilvánosan tartatott a „kegyelem” templomában, roppant néptömeg jelenlétében. A tábornok, vagy is inkább „Stratton Károlyka” szülői nagy lakodalmat tartottak s igen örültek a kis menyőknek; akis Commodore pedig, ki győztes vetélytársa mellett vőfély szerepet vitt az esküvőn, úgy elbúsulta magát, hogy mai napig sem házasodott meg. Igaz, hogy nem is egy könnyen talált volna magához való feleséget.

1865. nyáron ismét nagy veszteség érte Barnumot. Nagyon beleelegyedett volt a közügyekbe s politikai életbe s Connecticut áltörvényhozó testületében is részt vett és éppen egy vasút ügyben tartott nagy beszédet, midőn beszéde közben a távirati tudósítást kapta, hogy múzeuma lángokban áll. Nagy lelki erejéről s önuralmáról legjobban tanúskodik, hogy beszédét legkisebb fennakadás nélkül befejezte és sem az elnök, sem követársai nem vették rajta észre, hogy valami kellemetlen hírt kapott volna. Sőt mikor beszéde végén híre terjedt a

szerencsétlenségnek s egyik ellenfele a vitában hozzámont és részvétét nyilvánította, s hogy „mennyire sajnálja az őt ért csapást” — nyugodtan felelé: „igazán? sajnálja! lássa, én nem érek rá sajnálkozni, annyira kell nevetnem az ön és pártja vereségét az iménti vitában.”

Pedig a kár csakugyan irtózatossá volt. Az egész roppant múzeum romokban hevert; annyi költséggel, fáradsággal, áldozattal és kitartással összehalmozott kincsei elhamvadva s a gyűjtemények, melyeket újra megvásárolni egy millió, újra összegyűjteni évtizedek kellettek volna — megsemmisülve. Biztosítva csak tizedrész értékben volt, s így az anyagi kár csakugyan tetemes vala. Az egész város, sőt az ország maga érezte a szellemi veszteséget. A lapok tele voltak a tűzvész és a kár leírásával, talán nagyításával is, valamint a részvétnyilatkozatokkal a tulajdonos iránt. Ez nem vésztette el sem bátorságát, sem kedvét, sem szellemi rugékonyságát. „A múzeum oda van” — írta egyik lap, a New-York- Tribune — „de szerencsére megvan Barnum maga; az erdőben vannak még madarak és vadak, a tengerben halak a a föld színén és mélyeiben elég ritkaság van még.” — A múzeumi hivatalnokok is kenyér nélkül maradván, részökre jótékony előadás rendeztetett. A közönség Barnumot hitta, a ki megjelenvén, nagy hatású beszédet tartott, melyben jelzetté, hogy új muzeumot fog alapítani, mihelyt a politikai szerepléstől s a vasúti visszaélések ellen intézett hadjáratától ráér; s addig is, hogy hivatalnokait foglalkoztathassa, kibérli a „Wintergarden”-színházat. Ugy is tett. S még azon ősszel hozzá fogott új múzeuma létesítéséhez. Kibérelte a Broadwayn a chinai múzeum tágas helyiséget; néhány kész gyűjteményt összevásárolt, egész muzeumokat is köztök — s már november közepén megnyitotta „Barnum új Amerikai Múzeumát.”

IX. [\[9\]](#)

(Ismét fölolvadások. Egy nemzetközi egyetemi múzeum terve. Újabb csapás. Visszavonulás. !Strahl-park és Waldemere. Befejezés).

Mellőzzük Barnum politikai szereplését Konnektikut állam törvényhozásában, hadjáratát a vasúttársaságok visszalépései ellen, föllépését kongresszusi képviselőskörségre s megbukását e téren. Csak jelezni kívánjuk tevékenységét a közélet nyilvános téerein is. Az ő mezeje az üzletek világa volt; s vázlatunk célja őt e téren tüntetni föl sokoldalú, szerencsés és tanúságos tevékenységében.

Az első múzeum leégésével csak az üres telek maradt meg, de annak bérlete még tizenegy évig a Barnumé levén, miután új múzeumát nem azon a helyen akarta fölállítani, bérleti jogát 200 ezer dolláron eladta s ez összeget új múzeuma beruházásaira fordította. Alig rendezte ezt be s indította útba benne az üzletet, 1866. nyarán az „Egyesült Nyugati Irodalmi társaságok” igazgatóságától fölszólított egy nagy körútra az Egyesült-Államokban, fölolvadások tartása végett, melyeknek tárgya „A siker az életben” legyen, melyet ötven vagy hatvan helyen kellett előadnia. Ő elfogadta az ajánlatot s beutazta e fölolvadással Amerika nyugoti részét. Utazása inkább hasonlított diadalmmenethez, mint egy egyszerű fölolvadási vállalathoz. A hol megállapodott a fölolvadás tartása végett, 30—40 mérföldnyi kerületből jöttek meghallgatása végett. Ugy látszik a nevezetességek és ritkaságok mutogatója maga lön „nevezetessége és ritkasággá” — a kit az emberek inkább látni akartak, mintsem hallani. S Barnum utazása sikerével teljesen megelégedve térhetett vissza New-Yorkba. Fölolvadásáiban az előre kidolgozott szöveget számtalan elmés rögtönzéssel tudta vegyíteni, melyek azt mindig újjá tették azokra nézve is, kik ugyanazt a dolgot többször hallották tőle. Ugy hogy e fölolvadások s rögtönzések által nemcsak pénzbeli értéke, hanem hírneve is mint szónoké és előadóé tetemesen gyarapodott. Néha egészen külön előadásokat is tartott, legnagyobb előszeretettel a mértékletességről, melyek középutat tartottak a népszónoklat és a predikáció közt s melyekben nagy ügyességre és hatásra tett szert.

Útjából visszatérve, ismét múzeuma s kivált természeti gyűjteményei gyarapítására fordította főgondját. Ezek egyike volt a híres orosz lánvadász Cummings Gordon gyűjteménye, az általa lelőtt összes orosz lánok koponyái s csontjaiból és kitömött bőreikből. Nevezetesebb volt még, hatása által, a nagy gorilla, melyet egy ágense Afrikából küldött számára. Az embermajom megérkezte előtt már tele voltak hírével az újságok, melyek szállításának egész történetét, alakját, ordítását, vadságát, emberrokonságát, stb. illetőleg éppen annyira hazug, mint való vonást tudtak és egymással vetekedve siettek közölni. De mily nagy volt Barnum bosszúsága,

midőn a majom megérkezett s kitűnt, hogy az állítólagos gorilla — egy nagy pávián, hosszú farkkal. A publikum azért megnézte és megbámulta s először elhitte, aztán nevette, mikor Barnum élczet csinált belőle, hogy neki olyan gorillája van, a milyent még senki sem látott, mert ennek farka is van, holott minden eddigi látott gorilla farkatlan.

Mindamelletts is Barnum új múzeuma, kivált állatgyűjteménye, a legrendkívüliebbek egyike volt. Oroszlánjai, bengáli tigrisei, elefántjai, ausztráliai állatai, stb. az első állattani muzeumok sorába emelték.

S most ismét kezdett foglalkozni egy nagyszerű nemzetközi egyetemes intézet tervével, melyet már évek előtt, még első múzeuma korában hányt-vetett volt elméjében. Most elkészítette annak tervét s bemutatta az Egyesült-Államok kormányának is. Az elnök (akkor Johnson) helyben hagyását s hivatalos engedélyét is megnyerte reá. Terve volt, nemcsak magánügyvivők, hanem a kormányok közvetítésével, nemzetközi uton, az állam tulajdonává tenni s megszerezni mindent, a mit a természeti világ az egész földkerekségén nevezetessé és tanúságost, rendkívülit és nagyszerűt produkál, s így egy oly egyetemes muzeumot hozni létre New-Yorkban, a milyen még nem volt. Ő a maga gyűjteményeit ennek kiindulási pontjául, csak mintegy magvaul ajánlotta fel, saját tapasztalásai-, tehetségei-, s tevékeny közreműködésével egyetemben.

A nagyszerű terv létrejövételét azonban egy újabb szerencsétlenség gátolta meg.

Az 186 ⁷/₈-diki rendkívüli kemény télen, márczius 3-dikán, borzasztó hideg és roppant hó mellett, Barnum új múzeuma is, belülről kiütött tűz következtében, leégett. A kár irtózatos volt. A tűz éjjel ütött ki. A vadállatok ketreczeikben megsültek. Az emberek is alig menekülhettek. Az oltásra tett kísérletek csaknem egészen eredménytelenek maradtak. A hideg oly borzasztó nagy volt, hogy a tűzoltásra lövellett víz, a mint a falakon alá csurgott, azonnal meg is fagyott s másnap a romok úgy néztek ki, mint egy jégcsapokból álló óriási gletscher.

Ugy látszik Barnumot a szerencsétlenség : tűz alakjában üldözte. Iranistán s a két múzeum leégése után többet szenvedett egy millió dollár (2 millió pfirt) kárnál. Más embert ez kétségbe ejtett volna. Barnumra csak annyiban hatott, hogy intésül vette: visszavonulni az üzleti pályától. S még ez is nehezebbre esett. Sokkal inkább meg volt szokva a tevékenységhez és a nagyban való dolgozáshoz, mintsem csak úgy könnyű szerrel birta volna magát tétlenségre kárhozzatni.

Tétlenségre éppen nem. De csakugyan elég volt az üzleti bajokból s örökös fáradalmakból és a világ egyik végétől a másikra való szaladgálásból. S az, a ki a munkához és tevékenységhez szokott, talál arra tét és módot a legelvonultabb magány öln is. Egy homokbuczkát kertté változtatni, egy sivatag közepén egy kis óázt, parkot teremteni, egy mocsáros tót lecsapolni, egy dohányos telepnek iskolát szervezni, egy elhagyott vidéknek szárnyvasutat építeni: mind oly föladatok, melyeket az üzlettől visszavonult ember, csupa mulatságból is, maga s embertársai hasznára, megtehet.

Barnum is így gondolkodott. East-Bridge-port, az ő vállalkozási és tervezési hajlamának szülötte, kezdettől fogva birta egész vonzalmát s legmelegebb érdeklődését. Ez új várost, mely terjeszkedésében csakhamar összeért a régi Bridgeporttal s annak egyik, de legszebb, legvirágzóbb s legnépesebb negyedét képezte, minél magasbra emelni: volt egyik vágya szívének. Visszavonulva a magányba, a városrész ügyeinek élére állott s a rendezés, építkezés és emelkedés minden kérdéseiben döntőleg lépett föl. A maradisággal s a félve haladó nyárspolgársággal sokat kellé küzdenie. Szárnyvasutat tervezett, a város főutczáján állomáshoz másik-felé, lüktető ere legyen a városnak; de kinevették vele, hogy ily kis helyen oly költséges vállalat nem fizeti ki magát; elfeledték, hogy éppen az efféle vállalatok varázsolják mihamar nagy városokká a kis helyeket. A szárnyvasút hát meglett s érezte csakhamar kényelmét és áldásos hatását. — Bridgeportnak nem volt még közkertje vagy más nyilvános mulató helye. Minek is, mondák a szűkkeblű maradiak. A ki zöldtet, berket, folyót, árnyat s tengerpartot akar élvezni, csak egy vagy két órányira kell kísétálnia a városból s mindazt fölhalálja, a mit a természet, változatos öln, nyújthat: ki költene itt mesterséges parkra, gesztenye-fasorokra, gyepes köröndökre s más effélékre ezereket, holott mindezt készen és ingyen kaphatja? Így okoskodott a

nyárspolgári kislelkűség. De Barnumot az ily beszédek meg nem tántorították. Egy alkalmas helyet a város és a tengerpart között megvett; fölmérette, tervet rajzolt hozzá, izgatott egy parkrészevénytársulat alakulására, s mikor az megalakult, oda ajándékozta a leggyönyörűbb s legalkalmasb helyet, a melyen valaha park állott. Ma már viruló gesztenyesorok, bokor- és fatömbek, árnyas sétányok, sudarfák s fű- és virágtelep varázsolják magukhoz a város népét a Strand-park (Parti-kert) hűvösébe, hol ünnepeken víg zene zeng s tolong a sokaság.

Városáért (melyet ő teremtett, nem az szülte őt) s annak emelkedésére irányzott tevékenysége közepette saját magáról sem feledkezett meg. Mint mondja, egész életének vezérelve volt: másokért munkálva önmagáért munkálni, másoknak használva önhasznát mozdítani elő. Bridgeport emelkedésével saját lakhelyét is, melyet Waldemere-parknak nevezett, emelte és szépítette Barnum. E gyönyörű park s közepette a kissé szeszélyes ízlésű, a hajdani Iranistán grotesk pompájának nagyszerűségével nem is vetekedő kastély, egyik szárnyán a svájcei házak idylli üdeségére emlékeztető, a másikon egy gömbölyű magas kupolával a tengerre néző, földszintjén s első emeletén egymás fölött álló széles erkélyekkel, esteli társalgás csendes örömeire hívogató — ime Waldemere, a mint Bridgeporton kívül a Strand-park tőszomszédjában, a tengerparton állott, egyfelől a jövő-menő gőzösökre vigyázva, másfelől a városi nép sürgés-forgását kísérve mosolyával, míg a távolból a vasúti menetek füttye hangzott át hozzá. Jobbról és balról, egy-egy negyedórai sétára, férjhez ment két leányának lakásai állanak; s így Barnum e ponton egyesített mindent, a mi szívének kedves s öreg napjaira nyugalmat biztosít.

Betöltötte 60-adik évét, s neje alig valamivel fiatalabb. Olvasóink tán emlékeznek közleményünk első szakaszaiból a kedves Charryre. Ó mindvégig igazán hű és ragaszkodó maradt. Nem tagadhatjuk meg Barnum egy sikerült szójátékától, hogy itt ne említsük. Mikor első múzeum beszédében többi közt így szól: „Egyszer megbuktam; semmi nélkül maradtam; de ismét talpra állottam. Nem kételkedem, hogy e mostani veszteségemből is ismét talpra állok. Hogy ne? az én ügyemet a Charity (könyörület, jótékonyság) fogja föl s támogatja. Tudniok kell, uraim és hölgyeim hogy a nőmet Charity-nek hívják.”

Gyermekeik mind csupa leányok. Négy volt mindössze, de a harmadik meghalt két éves korában. Az életben maradtak mind férjhez mentek már, s mindnyájan boldog családi életet élnek. Vallásosán voltak nevelve s apjoktól ezt, anyjoktól a szelíd és önmegadó, áldozatkész természetet örökölték. De a Barnum vakmerő vállalkozási szelleme, örököse erre nem levén, vele fog kihalni s talán soká páratlanul marad még a világban!

— a—r—

[1] Vasárnapi Ujság 1873. 20. évf. 23. sz. június 08.

[2] Vasárnapi Ujság 1873. 20. évf. 24. sz. június 15.

[3] Vasárnapi Ujság 1873. 20. évf. 25. sz. június 22.

[4] Vasárnapi Ujság 1873. 20. évf. 26. sz. június 29.

[5] Vasárnapi Ujság 1873. 20. évf. 27. sz. július 06.

[6] Vasárnapi Ujság 1873. 20. évf. 28. sz. július 13.

[7] Vasárnapi Ujság 1873. 20. évf. 29. sz. július 20.

[8] Vasárnapi Ujság 1873. 20. évf. 30. sz. július 27.

[\[9\]](#) Vasárnapi Ujság 1873. 20. évf. 31. sz. július 03.

megjelenik minden negyedévben